หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

รูปสัตตกัมมฐาน

๙

เทศนาเป็นภาษาพม่า ของ

พระภัททันตวิลาสะ

อธิการวัดปรก

หอสมุดแห่งชาติ
- 4 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

เทศนาในการทำบุญครบปีพระศพ

สมเด็จพระมหาสังฆราชเจ้า

เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๘๑

ณ วัดราชบพิธ

พระสิริธมฺมาจารย์ (วัดดอนพม่า) แปล

พิมพ์แจกในการฉลองพระเพลิงพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑

สมิโรโช ภิกขุ
๑๓ กุมภ ๘๓

รูปสัตตกัมมฐาน

เทศนาเป็นภาษาพม่า ของ

พระภัททันตวิลาสะ

อธิการวัดปรก

เทศนาในการทำบุญครบปีพระศพ

สมเด็จพระมหาสังฆราชเจ้า

เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๙๐

ณวัดราชบพิธ

พระสิริธมฺมาจารย์ (วัดดอนพม่า) แปล

พิมพ์แจกในการฉลองพระเพลิงพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐

เลขที่ตอง 102

เลขหมู่ 294.304
พ 355ร

ทะเบียน 16 32 ม.13020

ผู้เทศนา "รูปสัตตกกัมมฐาน" เปนภาษาพม่า
เมื่อคราวทำบุญครบรอบปีพระศพสมเด็จพระมหา-
สังฆราชเจ้า วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๗๐

อุโยชนาสีสะ_นิทานกถา

พุทธุปาเธตโยปายา ทีฆายุเทวอันติมา มิจฉาทิษฐิจ ทุบัญโญ อนุทปาเทจบัญญโว มนุษย์ทั้งหลายที่ได้ผ่านพ้นอัฐฐะคณะ มาสู่ยังพุทธุปาธะนวมะคณะ ซึ่งอุปมาเหมือนมนุษย์เราทั้งหลายได้มาพบขุนเขาเวภูละอันเป็นที่กำเนิดของเพ็ชรนิลจินดา และถ้าหากได้รวบรวมสิ่งเหล่านั้นมาสู่ตนแล้วไซร้ ก็พึงจะได้รับผลอันก่อให้เกิดความสมบูรณ์ในทางโลกีย์ได้ แลแทนที่จะรวบรวมสิ่งอันมีค่าเหล่านั้น เป็นแต่นำก้อนหินอันไร้ค่ากลับมาไซร้ ผลอันพึงจะได้ก่อให้เกิดความสมบรณ์ในทางโลกีย์ ก็จะไม่ได้บังเกิดขึ้นเลย และยังจะต้องได้รับความติฉินนินทาจากผู้อื่นอีกโสดหนึ่งด้วย ฉะนั้น ศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุปมัยดุจขุนเขาเวภูละ และโพธิบักขิยะธรรม ๓๗ อันดุจดังเพ็ชรนิลจินดา มนุษย์เราทั้งหลายในโลกนี้ดุจผู้ที่ได้ไปถึงขุนเขาเวภูละ เพราะเหตุที่มนุษย์เรายากที่จะได้กำเนิดมาเป็นมนุษย์อันเป็นสมัยที่รุ่งเรืองด้วยพุทธศาสนา ซึ่งมีพระสติปฐานและพระสัมมาปธาน อันเป็นของมีค่าล้นเหลือยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบปานซึ่งเราควรจะเก็บนำสู่ตนเพื่อประโยชน์แห่งความสมบูรณ์ของวิมุติรส (นิพพาน)

ฉะนั้นโพธิบักขิยะธรรม ๓๗_อันดุจ_รัตนมณีอันล้นค่า ซึ่งเราควรจะนำมาเพื่อประโยชน์สำหรับข้ามผ่านอันธปุถุชน ไปสู่ยังต้นทางของกัลยาณะ

ปุถุชนและอรหัตตผลอันเป็นที่สุดทางของนิพพาน จึงขอแสดงวิปัสสนากรรมฐานโดยย่อของรูปสัตตกะวิปัสสนา อันตนพึงปฏิบัติวิปัสสนานี้เพื่อประโยชน์แห่งตนเองแล.

หากผู้ใดได้เจริญวิปัสสนาตามที่จะแสดงต่อไปนี้แล้ว ยังไม่แจ้งในเหตุผลไซร้ ขอได้มาปรึกษาอาตมาภาพที่สำนักวัดปรก.

พระภัททันตวิลาสะ

อธิการวัดปรก

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑

นะโมพุทธัสสะ นโมธรรมมัสสะ

นะโมสังฆัสสะ นโมอาจาริยัสสะ

มหาการุณิโก นาโถ

หิตายะ สัพพปาณินำ

ปูเรตวา ปาระมีสัพพา

บัตโต สัมโพธิ มุตตะมำ

มหาการุณิโก ความกรุณาอันใหญ่หลวงของ

นาโถ พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์โลกทั้งหลาย

หิตายะ เพื่อเป็นผลประโยชน์ของ

สัพพปาณินำ สัตว์โลกทงปวง

ปูเรตวา จึงสร้างสม

สัพพา บารมีทั้งหลาย

บัตโต ถึงซึ่ง

สัมโพธิ์ สัมโพธิญาณ

อุตตะมำ อันไม่มีเปรียบแล้ว

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นที่อาศัยและบูชานับถือของ

มนุษย์ เทวดา พรหม ซึ่งอยู่ในไตรโลกคือ กามะโลก รูปะโลก

อรูปะโลก นั้น พระองค์ทรงมีความสงสารสัตว์โลกที่ผจญต่อสู้กับทุกข์ทั้งหลาย อาทิเช่น อบายทุกข์ ชาติทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณาทุกข์ และ สักกายะทิษฐิภัย นานาสัตถาระ อุดโลกะนะภัย วินิปาตะภัย และภัยอื่น ๆ เป็นต้น เพื่อจะชี้หนทางที่ปราศจากทุกข์และภัยเหล่านั้น พระองค์จึงอธิษฐานขอให้ได้สัมโพธิญาณ และสร้างสมพระบารมี ๓๐ ทัศ มี ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมีเป็นต้น และทนกายิกะทุกข์ เจตะสิกะทุกข์ และทุกข์ทั้งหลาย เป็นเวลาสี่อสงขัยกับแสนกัปป์ จึงได้บรรลุสัมโพธิญาณ.

เมื่อพระองค์ทรงบรรลุสัมโพธิญาณแล้ว จึงได้ตั้งพุทธศาสนาขึ้นเพื่อสัตว์โลกทั้งหลายจะได้รอดพ้นจากทุกข์ภัยต่าง ๆ และยังทรงชี้และบอกระยะหนทางที่จะไปสู่ที่ปราศจากทุกข์ภัย คือ นิพพาน ระยะหนทางที่จะต้องไปนั้นคือ อฐังคิกมรรค หรือมรรคทั้ง ๘ นั่นเอง ดังนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสเป็นพระคาถาว่า.—

อุชุโกนามะ โสมัคโค
อภยานามะ สาทิสา
รโถ อะกูชะโกนามะ
ธัมมะ จักเกหิ สังยุโต

อิธะ ในพระพุทธศาสนาที่ตถาคตตั้งไว้นี้
อัตถิ มี
โยมัคโค หนทางที่ทำด้วยมรรคธรรมทั้ง ๘ คือ.—
โสมัคโค อันว่าหนทางนี้
อุชุโกนามะ มีนามว่าหนทางที่ตรงโดยหามิได้คดไม่

อัตถิ มี
ยาทิสา เมืองที่ปราศจากทุกข์ภัยต่าง ๆ เมืองนั้นคือนิพพาน
สาทิสา อันว่าเมืองนั้น
อภยานามะ มีนามว่าเมืองที่ปราศจากภัยต่าง ๆ
รโถ อันว่ารถนั้นประกอบ
สุยุโต ไว้ซึ่งอย่างดี
ธัมมะจักเกหิ ด้วยล้อทั้ง ๒ ข้างคือ กายิกะวิริยะ และ เจตะสิกะวิริยะ
อะกุชะโกนามะ เป็นรถที่ได้ชื่อว่าไม่หักพังและเสีย.

หิรีตสฺส อปาลมฺโพ
สตยัสสะ ปริวาระณำ
ธัมมาหิสารถิ พฺรูมิ
สัมมาทิษฐิปูเรชวำ

หิรี อันว่าความเกรงและกลัวต่อความผิด คือ หิริและโอตัปปะนั้น
อปาลัมโพ เป็นที่พึ่งหลังอันแข็งแรงของ
ตัสสะ รถที่ทำด้วยมรรคธรรมทั้ง ๘ นั้น
สติ อันสติที่ทำให้เราไม่ลืมในการกุศลนั้น
ปริวารณำ เป็นมือถือและที่พาดมืออันแข็งแรงของ
อัสสะ รถที่ทำด้วยมรรคธรรมทั้ง ๘
ธัมมำ อันว่าโลกุตระธรรม
สัมมาทิษฐิปูเรชวำ วิปัสสนา สัมมาทิษฐิที่เป็นผู้นำนั้น
สารถิ เป็นนายสารถีที่ถือบังเหียนรถด้วยความชำนาญ

อหำ อันว่าเราพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พฺรูมิ แสดงมาฉะนี้.

ยัสสเอตาทิสำยานำ
อิตถิยา ปุริสัสสวา
สเวเอเตนยาเนน
นิพพานัสเสวะ สันติเก

ยัสสอิตถิยาวา อันว่าหญิงก็ดี
ยัสสปุริสัสสวา อันว่าชายก็ดี
สเจอัตถิ หากว่ามี
ยานำ รถแก้วที่ทำด้วยมรรคธรรมทั้งแปด
เอตาทิสำ ที่ประกอบด้วยสัมมาทิษฐิและสัมมาสังกัปปะอันแข็งแรงแล้ว
สโสอิตถีปุริโส อันหญิงก็ดีชายก็ดีที่มีรถแก้วที่ทำด้วยมรรคธรรมนั้น
เอเตนยาเนนะ คงได้ใช้รถแก้วนั้นเป็นพาหนะ
เว เป็นแน่แท้
สันติเก เพื่อข้ามทางและผ่านพ้นระยะที่ประกอบด้วยกามารมณ์ไปยัง
นิพพานัสส นิพพานที่เป็นเมืองอันใหญ่หลวงที่ปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวง.

ในที่นี้คำว่ามรรค นั้นหมายถึงทางเดินอันเที่ยงตรงของจิตที่ไม่คด เคี้ยวไปในทางอกุศล แน่วไปแต่ทางกุศลแห่งเดียว เพื่อผ่านพ้นทุกข์ภัยทั้งปวงไปสู่พระนิพพานเป็นแน่แท้ ดังนนจึงมีพระบาลีว่า.—

สุคตินิพพานานิ มัคคันติ ปาปุณันติ เอเตหิติมัคคานิ
มัคคาจเต อังคานิจาติ มัคคำคานิ

เอเตหิ เนื่องด้วยมรรคธรรมทั้ง ๘ นั้น

มัคคันติปาปุณันติ	ถึงซึ่ง
สุคตินิพพานานิ	สุคตินิพพาน
อิติตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
มัคคานิ	จึงได้ชื่อว่ามรรค
มัคคาจโหนติ	เป็นมรรคด้วย
เต	อันมรรคนั้น
อังคานิจโหนติ	เป็นองค์ธรรมด้วย
อิติตัสมา	เพราะเหตุนั้น
มัคคังคานิ	จึงได้ชื่อว่ามรรค

การที่ได้เรียกว่ามรรคนั้นเพราะเป็นเครื่องนำให้เราไปสู่สุคติภูมิและนิพพาน มรรคนั้นมีอยู่ ๘ อย่าง คือ.—

(๑) สัมมาทิษฐิ	คือ ความรู้ปรมัตถ์ธรรมที่แท้จริง
(๒) สัมมาสังกัปปะ	ดำริในปมัตถ์อารมณ์ที่ถูก
(๓) สัมมาวาจา	ละจากวจีทุจริต พูดแต่วจีสุจริต
(๔) สัมมากัมมันตะ	ละจากกายทุจริต
(๕) สัมมาอาชีวะ	ละจากมิจฉาชีพประกอบแต่สัมมาอาชีวะ
(๖) สัมมาวายะมะ	ความพยายามที่จะไม่ให้เกิดกิเลศทั้งปวงขึ้น
(๗) สัมมาสติ	ความระลึกแต่ในอารมณ์ที่ดีเสมอ
(๘) สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจชอบ

มรรคทั้ง ๘ องค์ที่แสดงมานี้ สัมมาทิษฐิ สัมมาสังกัปปะ มรรค ๒ องค์นี้เรียกว่า อธิปัญญาศาสนา. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ มรรค ๓ องค์นี้เรียกว่า. อธิศีลสาสนา .สัมมาวายะมะ สัม-

มาสติ สัมมาสมาธิ มรรค ๓ องค์นี้เรียกว่า อธิจิตตศาสนา. ทางที่ไป
ที่ปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวง อันถึงนิพพานนั้นคือ มรรคทั้ง ๘ อันแสดงโดย
ย่อมานี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ในศาสนาทั้ง ๓ นี้ ถ้าเจริญด้วยศีล
อย่างเดียว ก็ถึงเพียงศีลอย่างเดียว ซึ่งเรียกว่าศีลศาสนา. ถ้าเจริญสมาธิ
อย่างเดียวก็สำเร็จทั้งศีลและสมาธิ ซึ่งเรียกว่า สมาธิศาสนา. ถ้าเจริญ
ปัญญาอย่างเดียวสำเร็จทั้ง ๓ อย่าง คือ ศีล, สมาธิ, ปัญญา ซึ่งเรียกว่า
ปัญญาศาสนา. ในพระธรรมต่าง ๆ ที่ชี้หนทางที่บรรลุถึงซึ่งพระนิพพานนั้น
จะพ้นจาก ศีล สมาธิ ปัญญาทั้ง ๓ นี้มิได้เลย เพราะฉะนั้น ศีล สมาธิ
ปัญญา เมื่อรวมกันเข้าแล้วเรียกว่า พระพุทธศาสนา.

(ต่อไปนี้จะแสดงแต่เพียงปัญญาศาสนาหรือที่เรียกว่าปัญญามัคคำ
เท่านั้น จะงดการแสดง ศีลศาสนา และ สมาธิศาสนาเสีย เพราะจะทำ
ให้เนื้อความยืดยาวไป)

สัมมาทิษฐินั้นมี ๒ อย่างคือ พาหิระกะสัมมาทิษฐิ ๑ และ ศาสนิก
สัมมาทิษฐิ ๑ พาหิระกะสัมมาทิษฐินั้นยังแยกออกเป็น ๒ อย่างอีกคือ
๑. กัมมัสสะกะตาสัมมาทิษฐิ ๒. ญาณะสัมมาทิษฐิ.

ศาสนิกสัมมาทิษฐินั้นแยกออกเป็น ๕ อย่างคือ วิปัสสนาสัมมา-
ทิษฐิ ๑ มรรคสัมมาทิษฐิ ๑ ผลสัมมาทิษฐิ ๑ ปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐิ ๑.

ต่อไปนี้จะแสดงผลของสัมมาทิษฐิที่ได้กล่าวมาแล้วคือ กัมมัสสะกะ
ตาสัมมาทิษฐิ คือการเชื่อในบุญและบาปนั้น ถ้าเราทำบุญย่อมได้บุญ
ถ้าทำบาปย่อมได้บาป เพราะการเชื่อในการบุญและบาปนั้น เราจึงละ
อกุศลกรรมบท ๑๐ ประการเสีย และประพฤติแต่ในกุศลกรรมบท ๑๐ ประ-
การเท่านั้น กัมมัสสะกะตาสัมมาทิษฐินี้ให้ผลแก่เรา ๒ อย่างเท่านั้น คือ

โภคสมบัติ และภพสมบัติ และชักนำให้เราอยู่แต่ในมนุษย์โลกและสวรรค์เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงมีพระบาลีว่า.—

กัมมัสสะกะตาสัมมาทิฐิ สัมปัตติภวำอากัฒฑติ

(องคุตตรอรรถกถา)

กัมมัสสะกะตาสัมมาทิฐิ สัมมาทิษฐิที่เชื่อในกามะกุศลนั้น อากัฒฑติ คอยชักนำให้เราถึงซึ่ง สัมปัตติภว์ การมีทรัพย์สมบัติต่างๆ ที่เรียกว่า โภคสมบัติ การที่เกิดเปนคนดีไม่พิการ มีอำนาจแลเกิดเป็นเทวดาที่ดี ซึ่งเรียกว่า ภพสมบัติ และฯ

ฌาณสัมมาทิฐิ คือการเจริญสมถ ผลของการเจริญสมถนั้น ถ้าเจริญเพียงรูปะวจรฌาณนั้นจะถึงรูปะพรหม๑๖ชั้นเท่านั้น ถ้าเจริญอรูปะวจรฌาณ ก็จะได้ถึงอรูปะพรหม ๔ ชั้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงมีพระบาลีว่า.—

ฌาณสัมมาทิฐิ รูปารูปภเวปฏิสนธิเทติ

(องคุตตรอรรถกถา)

ฌาณสัมมาทิฐิ ผลของฌาณสัมมาทิษฐิกุศลนั้น เทติ จะให้บังเกิด ปฏิสนธิ ผลของการปฏิสนธิใน รูปารูปภเว รูปพรหม๑๖ชั้น และอรูปพรหม ๔ ชั้นเท่านั้น และฯ

เนื่องจากการเจริญ ยถาภูต นามะ รูปะ ปริเฉทฌาณนั้น ทำให้เราเห็นรูปปรมัตถ์ นามปรมัตถ์ ทง ๒ แต่ต่อไปเจริญด้วยไตรลักษณ์เพื่อเห็นฌาณอื่นๆขึ้นไป เรียกว่า วิปัสสนาสัมมาทิษฐิ การเจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐินั้น มีผลดังพระบาลีว่า

วิปัสสนา สัมมาทิฐิ กึ กโรตีติ สาปิปฏิสนธิ
นกัฒฑติ ติปิฎกจูฬาภยัตเถโรปนายะ สเจ
วิปัสสนาสัมมาทิฐิภาวิตา ทิเฐวธัมเมอรหัตตำ
ปาเปตุ สักโกติ อิเจตำกุศะลำ สเจนสักโกติ
สัตตภเว เทติ อาวุโสติ

(อังคุตตรอรรถกถา)

วิปัสสนาสัมมาทิฐิ การเจริญ รูป นาม ขันธ์ทั้ง ๕ ด้วยไตร-ลักษณ์ อันเรียกว่า วิปัสสนาสัมมาทิฐิ นั้น กึกโรติ มีผลประโยชน์อย่างไร อิติ หากว่ามีคำถามฉันเช่นนี้ สาปิ อันว่าผลของการเจริญวิปัสสนาสัมมาทิฐินั้น นกัฒฑะติ จะไม่ชักนำ ปฏิสนธิ ปฏิสนธิในภพหน้าอีก ปะนะ ทีนี้จะแสดงความเห็นของบัณฑิตผู้มีปัญญาอีก ติปิฎกจูฬาภยัตเถโร อันว่าพระจูฬาภยะเถระ ผู้รู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกนั้น อาหะ ได้ตอบคำถามของบรรดาสานุศิษย์ทั้งหลายว่า อาวุโสดูกร ศิษย์ทั้งหลาย ภาวิตา การทำลายกิเลสทันกว่า นิตัวเรา นิสมบัติของเราที่เหล่าบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาทำอยู่ วิปัสสนาสัมมาทิฐิ ผลของการเจริญวิปัสสนา ทิเฐวธัมเม ในภพนี้ สเจนสักโกติ หากว่าสามารถเจริญวิปัสสนา ปาเปตุ ให้ถึงซึ่ง อรหัตตำ พระอรหัตต์ทีเดียว อิเจตำ หากว่าเจริญจนสำเร็จพระอรหัตต์ ในภพนี้แล้ว กุศลำ เป็นการดีเลิศ เจน-สักโกติ หากว่าไม่สามารถเจริญให้สำเร็จเป็นพระอรหัตในภพนี้แล้ว เทติ จะให้ปฏิสนธิข้างหน้าอีก สัตตภเว เจ็ดภพ แล ฯ

ผลของการเจริญวิปัสสนาสัมมาทิฐินั้น หากเราเจริญให้ถึงอรหัตต์มรรคญาณแล้ว จะไม่ให้ปฏิสนธิอีกในภพข้างหน้าแล้ว ถ้าเจริญให้ถึง

อนาคามิมรรคฌาณแล้ว จะไม่ลงมาบังเกิดในกามะสุคติ ๑๑ ภูมิอีก จะบังเกิดแต่ในสุทธาวาสะพรหมเท่านั้น ถ้าเจริญให้ถึง สกทาคามิมรรคฌาณแล้ว จะลงมาบังเกิดในกามะสุคติ ๑๑ ภูมิอีกหนเดียว ถ้าเจริญให้ถึงโสดาบัตติมรรคฌาณแล้ว จะไม่จุติในอบายภูมิทั้ง ๔ อีก จะบังเกิดแต่ในกามสุคติ ๑๑ ภูมิอีก ๗ ครั้งเท่านั้น แต่บางคนไม่บังเกิดถึง ๗ ครั้งก็มี ในที่นี้หมายถึงบุคคลผู้เป็นสัตตักขัตตุปรมะโสดาบันที่ต้องบังเกิดในกามะสุคติภูมิอีก ๗ ครั้งเท่านั้น บุคคลผู้บรรลุสัตตักขัตตุปรมะโสดาบันนี้เป็นโสดาที่เป็นคันต่ำที่สุดจึงต้องบังเกิดในภพนอก ๗ ครั้ง.

ผลของการเจริญมัคคสัมมาทิษฐินั้น ผู้เจริญจะถึงซึ่งมรรคฌาณได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายวัฏฏสงสารที่หมุนอยู่ดังจักรันที่หมุนอยู่นั้นเอง ดังนี้จึงมีพระบาลีว่า

มัคคสัมมาทิฐิ วัฏฏังวิทธังเสติ

(อังคุตตรอรรถกถา)

มัคคสัมมาทิฐิ	ผลของการเจริญสัมมาทิษฐินั้น
วิทธังเสติ	จะทำลายซึ่ง
วัฏฏัง	วัฏฏสงสารซึ่งหมุนประดุจจักรันแล

ผลของการเจริญ ผลสัมมาทิษฐินั้น ผู้เจริญจะถึงซึ่งผลฌาณและจะห้ามการปฏิสนธิในภพหน้าอีก ดังมีพระบาลีว่า.—

ผลสัมมาทิฐิ ภวังปฏิพาหติ (อังคุตตรอรรถกถา)

ผลสัมมาทิฐิ	ผลของการเจริญสัมมาทิษฐินั้น
ปฏิพาหติ	จะห้ามเสียซึ่ง
ภวัง	การปฏิสนธิในภพหน้าแล

การเจริญปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐินั้น ไม่มีผลแปลกอะไรออกไป อีก เพราะว่าเมื่อผู้เจริญบรรลุถึงผลญาณแล้ว ก็ตัดชำระเสียซึ่งกิเลศทั้งปวง แต่ในทันการเจริญปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐินี้เพื่อจะปลงดูตัวของตนว่า ได้ตัดชำระกิเลศทั้งปวงหมดดีแล้วหรือ ถ้ายังเหลืออีกก็จะได้ชำระเสียให้สิ้นอาตมาเดียว บุคคลผู้เป็นติกขบุคคล จึงจะมีการเจริญปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐิ ส่วนมันทบุคคลนั้นจะไม่มีการเจริญปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐิ แล ฯ

ศาสนึกสัมมาทิษฐินั้นยังแบ่งออกอีก ๒ ชะนิดคือ

(๑) โลกีย์สัมมาทิษฐิ

(๒) โลกุตตรสัมมาทิษฐิ

วิปัสสนาสัมมาทิษฐิที่กล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น เรียกว่า โลกีย์สัมมาทิษฐิ

มัคคสัมมาทิษฐิ ผลสัมมาทิษฐิ ปัจจเวกขณาสัมมาทิษฐิ ที่กล่าวแต่ต้นแล้วนั้น เรียกโลกุตตรสัมมาทิษฐิ

เนื่องจากการเจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐินั้น ทำให้เราเห็นแจ้งชัดในรูปปรมัตถ์ นามปรมัตถ์ แล้วยังเห็นต่อไปอีกว่า ในรูปนามนี้ อนิจจลักขณะ ทุกขลักขณะ อนัตตาลักขณะ เนื่องจากการเห็นจึงเป็นการทำลายและชำระสักกายะทิษฐิ ซึ่งติดตามมาในอะนะมตัคคสงสาร ประดุจเงาของคนที่ติดไปกับคนเช่นกัน ต่อเมื่อการทำลายชำระสักกายะทิษฐิเสร็จแล้ว เราจะได้เห็นหนทางที่เที่ยงตรงเท่านั้น ต่อเมื่อเจริญถึงมัคคสัมมาทิษฐิญาณแล้วจึงจะเห็นหนทางที่ไปนิพพาน ฉะนั้นในพระสังยุตอรรถกถาจึงกล่าวว่า

วิปัสสนาสัมมาทิฐิยา อนิจจาทิวเสนขันธาทีสุ โสธิเตสุ
ปัจฉา ภุมมิ ลทฺธ วัฏฏุปริจัชชมานา มัคคสัมมาทิฐิ อุปปัชชติ

วิปัสสนาสัมมาทิฐิยา	การเจริญวิปัสสนาจนได้สัมมาทิษฐิญาณนั้น
อนจจาทิวเสนะ	จงเหนอนจจา ทุกขะ อนตตา แลว
โสธิเตสุ	การเข้าใจว่าร่างกายนี้ เป็นของเรา ซึ่งเป็น สักกายะทิษฐิ
ขันธาทีสุ	ที่อยู่ในขันธ์ทั้ง ๕ นี้
ปัจฉา	ภายหลัง
ภุมมิลทฺธ	การได้เห็นอนิจจาและทุกข์เป็นต้น
ปริจัชชมานา	จึงทำลายล้างเสียซึ่ง
วัฏฏุ	วัฏฏสงสารแล้ว
อุปปัชชติ	จึงจะบังเกิด
มัคคสัมมาทิฐิ	มัคคสัมมาทิษฐิญาณ ที่เห็นหนทางของ นิพ- พานแล ฯ

ถ้าเราวินิจฉัยดูในพระธรรถกถาที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การได้มรรคผลนั้นต้องเนื่องมาจากวิปัสสนาสัมมาทิษฐิ และการที่เราเรียกว่าวิปัสสนานั้น หมายว่ากระไร ที่แสดงให้เห็นว่าวิปัสสนานั้นหมายว่าอะไร

ขันธาทิ สังขตะธัมเม อนิจจาทิ วิวิธา การเน ปัสสตีติ วิปัสสนา ยาปัญญา อันว่าปัญญา ขันธาทิสังขตะธัมเม ขันธ์ทั้ง ๕ อันเป็นที่มาของสังขารคือรูป_นาม อนิจจาทิ วิวิธาการเน อนิจจา ทุกข อนัตตา อันมีความพิสดารนั้น ปัสสติ เป็นการแสดงให้ทราบถึงความมั่นคง อิติ

ตัสสมา เพราะเหตุนั้น สาปัญญา ความรู้ทั่วพร้อมนั้น วิปัสสนา เรียกว่า วิปัสสนา แล. สัมมาทิฏฐิณาณนี้เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

สัมมาปัสสตีติ สัมมาทิฏฐิ

ยาปัญญา อันว่าความรู้
ปัสสติ ที่เห็นด้วยปัญญาจักษุ
สัมมา ในปรมัตถ์ธรรม
อติตัสมา เพราะเหตุนั้น
สาปัญญา ความรู้ที่เห็นนั้นเรียกว่า
สัมมาทิฏฐิ สัมมาทิษฐิ แล

ในที่นี้เราต้องการจะแสดงให้รู้ว่า การที่รู้จักปรมัตถ์ธรรมด้วยปัญญานั้น เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ แล

พระปรมัตถ์ธรรมนี้ได้จำแนกออกเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. จิตต์ปรมัตถ์
๒. เจตสิกปรมัตถ์
๓. รูปปรมัตถ์
๔. นิพพานปรมัตถ์

จิตต์ปรมัตถ์นั้นอย่างย่อแยกเป็น ๘๙ ชะนิด อย่างละเอียดแยกเป็น ๑๒๑ ชะนิด. เจตสิกปรมัตถ์นั้นแยกเป็น ๕๒ ชะนิด รูปปรมัตถ์แยกเป็น ๒๘ ชะนิด นิพพานปรมัตถ์นั้นไม่แยก มีเพียงชะนิดเดียวเท่านั้น เมื่อรวมแล้วพระปรมัตถ์ธรรมอย่างละเอียดมี ๒๐๒ ชะนิด.

(ในที่นี้จะงดการอธิบายปรมัตถ์ธรรมอย่างละเอียดที่มี ๒๐๒ ชะนิดนั้น

เสีย เพราะเป็นการยืดยาวเกินไป ถ้าต้องการจะรู้เชิญดูในพระอภิธรรมัตสังคหะ แล)

ในพระปรมัตถ์ ๒๐๒ ชะนิดนี้ จิตตปรมัตถ์ ๑๒๑ ชะนิด เจตสิกปรมัตถ์ ๕๒ ชะนิด รูปปรมัตถ์ ๒๘ ชะนิด เมื่อรวมกันเข้าแล้วคงได้ ๒๐๑ ชะนิด พระปรมัตถ์ ๒๐๑ ชะนิดนี้ เรียกว่าสังขตปรมัตถ์ ส่วนนิพพานปรมัตถ์นั้น เรียกว่าอสังขตปรมัตถ์

นิพพานำ ขันธา สังคหนิสสัตตำ

นิพพานำ อันว่านิพพานที่เป็นอสังขตปรมัตถ์นั้น

ขันธาสังหคนิสสัตตำ ไม่นับเข้าในขันธ์ทั้ง ๕ แล

เพราะเนื่องจากการไม่นับนิพพานซึ่งเป็นอสังขตปรมัตถ์ เข้าในขันธ์ทั้ง ๕ นั่นจึงเรียกว่าขันธาวิมุต เมื่อรวมจิตตปรมัตถ์ ๑๒๑ ชนิด เจตสิกปรมัตถ์ ๕๒ ชนิด รูปปรมัตถ์ ๒๘ ชนิด แล้วจึงเป็นสังขตปรมัตถ์ ๒๐๑ ชนิด แล จิตต์ เจตสิก รูป ที่รวมอยู่ในสังขตปรมัตถ์นั้นนับเข้าในขันธ์ทั้ง ๕ ในทันมีปัญหาอยู่ว่า เมื่อเรารวมจิตต์ เจตสิก รูป ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่า สังขตปรมัตถ์ ๒๐๑ ชนิดนับเข้าในขันธ์ทั้ง ๕ แล้ว เราจะเอาจิตต์รวมในขันธ์ไหน เอาเจตสิกรวมในขันธ์ไหน เอารูปรวมในขันธ์ไหน ฉะนั้นจึงมีพระบาลีในพระธรรมสังคณีอรรถกถาว่า.—

รูปภูตุปปาทายะ เภทะภินโน รูปักขันโธ

รูป อันว่ารูปทั้ง ๒๘ ชนิด ภูตุปปาทายะ เภทะภินโน ซึ่งแยกเป็นภูตะรูป ๔ ชนิด อุปาทารูป ๒๔ ชนิดนี้ รูปักขันโธ เรียกว่ารูปขันธ์.

เจตสิกำ เวทนาทิ ขันธัตตยำ

เจตสิกำ อันว่าเจตสิกปรมัตถ์ ๕๒ ชนิดนี้ เวทนาทิ ขันธัตตยำ เรียกว่า เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ แล. ในเจตสิกปรมัตถ์ ๕๒ ชนิดนี้ เวทนาเจตสิกนเรียกว่า เวทนาขันธ์ เวทนาเจตสิกนถึงแม้ว่าจะมีชนิดเดียวก็ตาม แต่ก็คงบังเกิดในจิตตปรมัตถ์ ๑๒๑ ชนิดนั้นได้ทุกจิตตแล เพราะฉะนั้น เวทนาเจตสิกจึงแตกแยกออกไปอีกเป็น ๑๒๑ ชนิด ดังนั้น เวทนาเจตสิกจึงรวมเรียกว่า เวทนาขันธ์ ส่วนสัญญาเจตสิกนั้นเรียกว่า สัญญาขันธ์ สัญญาเจตสิกนถึงแม้ว่ามีชนิดเดียวก็ตาม แต่ก็คงบังเกิดจิตตปรมัตถ์ ๑๒๑ ชนิดนั้นได้ทุกจิตตแล ฉะนั้นสัญญาเจตสิกจึงแตกแยกออกไปอีกเป็น ๑๒๑ ชนิด ดังนั้นสัญญาเจตสิกจึงรวมเรียก สัญญาขันธ์ เมื่อแยกเอา เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก สองชนิดออกจากเจตสิกปรมัตถ์ ๕๒ แล้ว ส่วนเจตสิกที่เหลืออยู่อีก ๕๐ ชนิด ที่มี ผัสสะเจตสิก เจตนาเจตสิก สัทธาเจตสิก สติเจตสิก วิริยะเจตสิก ปัญญาเจตสิก เป็นต้นนั้น เรียกว่าสังขารขันธ์แล.

จิตตำ วิญญาณักขันโธ

จิตตำ อันว่าจิตตปรมัตถ์ ๑๒๑ ชนิดนี้ วิญญาณักขันโธ เรียก วิญญาณขันธ์ แล.

ข้อความตามที่แสดงมาข้างต้นนี้คือ การรวมสังขตปรมัตถ์ ซึ่งมีรูปปรมัตถ์อันเป็นที่มาของรูปขันธ์ เจตสิกปรมัตถ์ อันเป็นที่มาของเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และจิตตปรมัตถ์อันเป็นที่

มาของ วิญญาณขันธ์ จิตตขันธ์ ๑ เจตสิกขันธ์ ๓ รวม ๕ ขันธ์นี้เรียกว่า นามขันธ์ นามขันธ์นี้ได้ชื่อว่านามธรรม ส่วนรูปธรรมนั้นก็คือรูปขันธ์นั่นเอง เพราะฉะนั้นขันธ์ทั้ง ๕ นี้ ก็คือรูปธรรม นามธรรมนั่นเอง.

การที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงกรุณาต่อสัตว์โลกทั้งหลาย ทรงโปรดเทศนาขันธ์ทั้ง ๕ ที่เป็นรูปธรรมนามธรรมนี้ ก็เพราะทรงเห็นว่าสัตว์โลกทั้งหลายยังหลงอยู่ว่า นี่คือตัวเรา นี่คือจิตของเราเสมอ ฉะนั้นจึงโปรดเทศนาเพื่อให้สัตว์โลกทั้งหลายรอดพ้นจากมิจฉาทิษฐิคือ อัตตทิษฐิ สักกายะทิษฐิ อันเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงเสีย และจะได้พบเห็นซึ่ง สัมมาทิษฐิ อันเป็นอนัตตา ฉะ.

ขันธ์ทั้ง ๕ ซึ่งบังเกิดเพราะจิตตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ รูปปรมัตถ์ ซึ่งเป็นรูปธรรม นามธรรมนั้น เรียกว่า สังขาร. เหตุใดเราจึงเรียกว่ารูปธรรมนามธรรมนี้ว่าสังขาร เพราะว่ารูปธรรมนามธรรมนั้นบังเกิดเพราะสมุฏฐาน ๔ เป็นเหตุ มี กรรม จิตต์ ฤดู อาหาร และปฏิจจสมุปปาท ๑๒ เป็นเหตุ มีอวิชชาเป็นต้น และปัฏฐาน ๒๔ เป็นเหตุ มี เหตุปัจจะโยเป็นต้น เพราะอาศัยเหตุเหล่านี้บังเกิดเป็นรูปธรรมนามธรรมเราจึงเรียกสังขาร ฉะ.

ปัจจเยหิ สังขริยันเตติ สังขารา

ปัจจเยหิ อันว่าเหตุเหล่านี้ สังขริยันเต อาศัยบังเกิดเป็นรูปธรรม นามธรรม อิติตัสสมา เพราะเหตุนั้น สังขารา จึงเรียกว่า สังขาร ฉะ.

ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงว่า สังขารนั้นเป็นของไม่แน่แท้ แต่ต้องการให้

รู้ว่าสังขารนั้นอาศัยเหตุเพื่อจะได้เกิดเป็นผล และผลนั้นก็มิใช่อื่นไกล คือ ขันธ์, อายตนะ, ธาตุที่เป็นรูปนามนั่นเอง อันขันธ์, อายตนะ, ธาตุ ซึ่งเป็นสังขารที่เป็นรูปนามทั้งหลายนั้น ไม่มีความเที่ยงคือผันแปรกลับกลอกอยู่เป็นเนืองนิจ ซึ่งเป็นอนิจจาลักขณะ ได้รับแต่ความทุกข์ลำบากเสมอ ซึ่งเป็นทุกขลักขณะ ไม่อยู่ในอำนาจของใครและไม่ตามใจใคร ซึ่งเป็นอนัตตาลักขณะ เท่านั้น ในโลกของเรานี้ไม่มีสภาวธรรมอันใดเลยที่จะรอดพ้นจากลักขณะทั้งสามนี้เลย.

ติลักขณวินิมุตโต ธัมโมนามนัตถิ

ธัมโมนามะ สภาวธรรมนี้ได้ชื่อว่า ติลักขณวินิมุตโต รอดพ้นจาก อนิจจาลักขณะ ทุกขลักขณะ อนัตตาลักขณะ ซึ่งเป็นลักขณะทั้ง ๓ นี้ นัตถิ ไม่มีเลย.

อนิจจาวตสังขารา อุปปาทวยธัมมิโน
อุปปัชชิตวา นิรุชฌันติ เตสังวูปสโมสุโข

สังขารา	รูปธรรมนามธรรมที่เป็นสังขารนี้
อนิจจา	ไม่เที่ยงแท้
วต	เป็นแน่นมั่น
อุปปาทวยธัมมิโน	มีสภาวะที่ต้องบังเกิดแล้วต้องแตกดับเสมอ
อุปปัชชิตวา	เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว
นิรุชฌันติ	ก็ต้องแตกดับไป

เตสํ อันว่าสังขารแห่งรูปธรรมนามธรรมนั้น

วูปสโม ย่อมปราศจากในเมื่อได้พ้นไปสู่ที่ เรียกว่าอสังขต-ปรมัตถ์คือพระนิพพาน

สุโข อันเป็นที่มีความสันติสุข แล.

พระคาถาข้างบนนี้ เป็นคาถาที่แสดงให้สัตว์ โลกทั้งหลายรอดพ้นจากทุกขภัยทั้งปวง และชี้หนทางที่จะไปนิพพานอันเป็นที่ปราศจากทุกข์ภัยทงปวง แล.

อนิจจาวตสังขารา อุปปาทวยธมฺมิโน อุปชฺชิตฺวา นิรุชฌันติ ตามพระบาลีที่กล่าวมานี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธองค์ ทรงเทศนาเพื่อประสงค์จะให้เราเจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐิที่รวมอยู่ในโลกีย์มรรค ๘ ประการนั้น ว่า รูปธรรมนามธรรมที่เป็นสังขารนั้น เป็นของไม่เที่ยงแท้ เมื่อบังเกิดแล้วก็ย่อมแตกดับไปเสมอ และเนื่องด้วย สมุฏฐานธรรมเป็นต้นเหตุให้รูปนามสังขารนี้ ให้บังเกิดขึ้นในขณะนั้นแล้วก็แตกดับหายไปไม่มีอะไรเหลือเลย ประดุจรูปภาพบนจอภาพยนตร์ที่กำลังฉายอยู่ ก็จะเห็นรูปภาพอยู่บนจอ พอหยุดการฉาย รูปภาพที่ปรากฏบนจอจะหายไป จะไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย และให้เราปลงดูด้วย ภาวนามยปัญญาจักขุ ในไตรลักขณ ว่ารูปนามสังขาร เป็นของไม่เที่ยง มีแต่ทุกข์ แล.

ต่อไปนี้ต้องการจะแสดงให้รู้ว่า การเจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐิ เพื่อให้เห็นหนทางที่พัก และระยะทางที่ไปนิพพานนั้นคืออะไร โลกีย์มรรค ๘ ประการนั้นคือหนทางที่ต้องไป ญาตปริญญา ตีรณปริญญา ปหาน-ปริญญา ปริญญาทั้ง ๓ นี้คือที่พักของปัญญาญาณ นาม ปรูปริจเฉท-

ญาณ, ปัจจยปริคคหญาณ, สัมมสนญาณ, อุทยัพพยญาณ, ภังคญาณ, ภยญาณ, อาพินวญาณ, นิพพินทญาณ, มุญจิตุกมยตาญาณ, ปฏิสังขาญาณ, สังขารุเปกขาญาณ, อนุโลมญาณ, โคตรภูญาณ ญาณเหล่านี้คือระยะหนทางแต ถ้าเราไม่เจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐิแล้วจะไม่เห็นหนทางที่พักและระยะทางนี้เลย.

เตสำวูปสโมสุโข ตามพระบาฬีนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงเพื่อให้เราเจริญมัคคสัมมาทิษฐิที่รวมอยู่ในโลกุตตรมรรค ๘ เพื่อแยกอริยสัจจ์ ๔ แล้วจะได้เห็นนิพพาน ซึ่งเป็นอสังขตปรมัตถ์ แล.

สมเด็จพระพุทธองค์ทรงโปรดเทศนาว่า เนื่องด้วยสัตว์โลกทั้งหลายยังไม่มีวิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญา เพื่อจะได้ส่องดูรูปนามสังขาร ในอนิจจาลักขณะ ทุกขลักขณะ อนัตตาลักขณะ เพราะฉะนั้นจึงถูกสักกายทิษฐิภยทัดตามรบกวนมาตั้งแต่อนมตกกัปสังสารจนถึงบัดนี้ ฉะนั้นชาวโลกทั้งหลายจงพยายามดูรูป, นาม, สังขารในไตรลักขณะด้วยปัญญาจักขุเถิด จงพยายามเอาวิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญาจักขุ ซึ่งประดุจดังกับไม้พลองไล่ทุบตีทำลายสักกายทิษฐิภัย ซึ่งเป็นหมู่เป็นฝูงที่ซ่อนอยู่ในรูป, นาม, สังขาร เสียให้หมด เพื่อเมื่อสักกายทิษฐิภัยหนีไปหมดแล้ว เราจึงจะเห็นรูปนามอันแท้จริง เพราะสักกายทิษฐิที่ทำให้เข้าใจว่านี่ตัวเรา นี่ของเราไม่มีแล้ว เมื่อนั้นเราจะเห็นรูปนามที่แท้จริงและมัคคสัมมาทิษฐิญาณปัญญาก็จะบังเกิดขึ้น แล้วเราก็จะได้เห็นอริยสัจจ์ทั้ง ๔ แล.

ปัญญายะปริหีเนน
ปัสสโลกัง สเทวกัง
นิวิฏฐุนามะรูปสมึ

๒.

อิทำ สัจจันติมัญญติ
ปัญญาหิเสฐโฐโลกสมิ
ยายำ นิพเพธคามินิ
สาจยัสมาปชานาติ
ชาติภวปริกขยำ

(พระอิติวุตบาลี)

ภิกขเว	ดูกรภิกษุผู้ทรงสุทธิสังวรศีล ปัญญาย ปัญญา ที่เป็นวิปัสสนาสัมมาทิษฐินั้น
ปริหิเนน	ถดถอยลงมาทุกที เพราะละเจริญการวิปัสสนาธุระเสีย ปัสสจงดู
นามรปสมิ	ในสังขารอันไม่เที่ยงที่เป็นรูปนามทั้ง ๒
นิวิฏฐำ	ที่มีสักกายทิษฐิที่ทำให้นึกว่านี่ตัวเรา, นี่ของ ๆ เรา, อันเป็นภัยอันร้ายแรงคอยติดตามอยู่
สเทวกำ	เทวดาและพรหมแล
โลกำ	โลกที่เป็นที่รวมของรูปนามทั้ง ๒ และขันธ์ทั้ง ๕ เกิด
โลกสมิ	ในไตรโลกทั้ง ๓ นี้
ปัญญาหิปัญญาเอว	วิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญานั้น
เสฐโฐ	เป็นเลิศที่สุด
ยัสมา	เพราะเหตุนั้น
ยายำปัญญา	วิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญานี้
นพเพธคามินิ	จึงผ่าทะลุรูปนามทั้ง ๒ ไปได้ โดยไม่ให้สักกายทิษฐิ

เข้าปนอยู่

ตัสมา เพราะเหตุฉะนั้น

สาจะ วิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญาเท่านั้น

ปชานาติ ที่จะถึงและเห็น

ชาติภวปริกวยำ พระนิพพานอันเป็นที่ไม่มีการปฏิสนธิอีกแล.

ไม่มีปัญญาอื่น ๆ นอกจากวิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญาเท่านั้น ที่จะเห็นและรู้พระอริยสัจจ์ ๔ วิปัสสนาสัมมาทิษฐิปัญญาเท่านั้นที่จะส่งให้เราถึงมรรคผลนิพพานเร็ว ๆ ฉะนั้นบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาสัมมาทิษฐินั้น จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้เดินทางไปนิพพาน ดังมีพระบาลีในพระสุตว่า.—

กตโมจ ภิกขเว อสังขตคามิมัคโค

วิปัสสนา อยำวุจจติ ภิกขเว อสังขตคามิมัคโค.

ภิกขเว ดูกรภิกษุผู้มีศีลสมาธิปัญญา

อสังขตคามิมัคโค หนทางที่จะไปถึงนิพพานอันเป็นอสังขตปรมัตถ์นั้น

กตโม เป็นดังฤา ?

วิปัสสนา การปลงรูปนามสังขารในไตรลักขณะซึ่งเป็นวิปัสสนาปัญญานั่นเองคือหนทางที่ไปนิพพานนั่นเอง.

ภิกขเว สงฆทั้งหลาย

อยำ อันวิปัสสนาปัญญา

วุจจติ จึงเรียกว่า

อสังขตคามิมัคโค หนทางอันเที่ยงตรงที่จะไปถึงพระนิพพานแล

ตามพระบาลีที่แสดงมาข้างบนนี้ ชให้เห็นว่า วิปัสสนาปัญญาเท่านั้น

ที่จะนำเราไปถึงนิพพาน ฉะนั้นบุคคลผู้หวังมรรคผลนิพพานแล้วจงเจริญทาน ศีล สมถ กุศล แต่ก็จงอย่าละเลยการเจริญวิปัสสนาเสีย อย่างขั้นต่ำที่สุดก็จงให้ได้จูฬโสดาบัน เมื่อได้จูฬโสดาบันแล้วเราก็จะได้ไม่มาจุติในอบายภูมิอีก แล้วจึงค่อย ๆ เจริญต่อไปเพื่อจะได้มรรคผลนิพพานตามใจปรารถนาแล ฉะนั้นเราจงมาพยายามเจริญวิปัสสนาสัมมาทิฐิปัญญาอันเกิด.

วิปัสสนานั้นมี ๓ ชะนิด คือ.—

(๑) อนิจจานุปัสสนา

(๒) ทุกขานุปัสสนา

(๓) อนัตตานุปัสสนา

การเจริญวิปัสสนานี้มี ๒ ชะนิด คือ

(๑) รูปสัตตก คือ เจริญด้วยการเอารูปเปนอารมณ์

(๒) อรูปสัตตก คือเจริญด้วยการเอานามเป็นอารมณ์

ต่อไปนี้จะแสดงถึงการเจริญรูปสัตตกโดยย่อซึ่งมีปรากฏในพระวิสุทธิมรรคอรรถกาตอนมัคคามัคคญาณะทัสสวิสุทธิ การเจริญโดยเอารูปเป็นอารมณ์ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ.

อาทานนิกฺเขปนโต วโยวุฑฺฒิลกฺขณาทิโต
อาหารโตจ อุตุโต กัมมโตจาปิ จิตฺตโต
ธัมมตารูปโต สัตต วิตถาเรน วิปัสสติติ

โปราณา ท่านอาจารย์ทั้งหลายแต่โบราณมา
อาหุ ได้กล่าวไว้แล้วว่า
วิปัสสติ การเจริญ

สังขาเร สังขารทั้งหลาย
วิตถาเรน ด้วยความพิสดารนั้น

สัตตสัตตธาสัตหิอากาเรหิ มี ๗ ประการคือ
อาทานนิกเขปนโตจวิปัสสติ ด้วยการเจริญในการปฏิสนธิและจุติก็ดี
วโย วุฒฑัตถคามิโตจวิปัสสติ ด้วยการเจริญในวัยก็ดี
อาหารโตจ วิปัสสติ ด้วยการเจริญในอาหารต่าง ๆ สมุฏฐานก็ดี
อุตุโตจวิปัสสติ ด้วยการเจริญในอุตุสมุฏฐานก็ดี
กัมมโตจาปีวิปัสสติ ด้วยการเจริญในกัมมสมุฏฐานก็ดี
จิตตโตจวิปัสสติ ด้วยการเจริญในจิตตสมุฏฐานก็ดี
ธัมมตารูปโตจวิปัสสติ ด้วยการเจริญในรูปธรรมดาก็ดี
อิติ ดังนี้

ตัตถ อาทานันติ ปฏิสนธิ นิกเขปนันติจุติ อีติโยคาวจโร
อิเมหิอาทานนิกเขปหิ เอกังวัสสสตัง ปริจฉินทิตวา
สังขาเรสุ ติลักขณัง อาโรเปติ กถัง.

ตัตถ ในการเจริญ ๗ ประการทกล่าวมาแล้วนั้น
อาทานันติ อาทานะนั่นคือ
ปฏิสันธิ การปฏิสนธิ
นิกเขปนันติ นิกเขปนั่นคือ
จุติ การจุติหรือที่เราเรียกว่ามรณะ แต
อิติ ดังนั้น
โยคาวจโร โยคาวจรบุคคล
ปริจฉินทิตวา พึงแบ่งและกำหนด

อิเมหิอาทานนิกเขเปหิ	การปฏิสนธิแลจุติ
เอกวัสสสตำ	เป็นร้อยปีแล้ว
อาโรเปติ	พึงให้เห็น
ติลักขณำ	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓
สังขาเรสุ	ในสังขารเกิด
กถำ	ทำอย่างไร
อาโรเปติ	จึงจะเห็นแล

เอกฺถันตเร สัพเพสังขารา อนิจจา กัสมาอุปปาทวยัป
ปวัตติโต วิปริณามโต ตาวกาลิกโต นิจจปฏิกเขปโตจ.

เอกฺถันตเร	ในร้อยปีนั้น
สัพเพสังขารา	สังขารทั้งหลาย
อนิจจา	ไม่เที่ยง
กัสมา	เพราะเหตุไฉน
อนิจจา	จึงไม่เที่ยง
อุปปาทวยัปปวัตติโตจ	เพราะการบังเกิดแลการแตกดับเสมอกัน
อนิจจา	จึงไม่เที่ยง
วิปริณามโตจ	เพราะความวิปริตของการปฏิสนธิแลการจุติกัน
อนิจจา	จึงไม่เที่ยง
ตาวกาลิกโตจ	เพราะการบังเกิดขึ้นประเดี๋ยวแล้วแตกดับไปก็ดี

อนิจจา	จึงไม่เที่ยง
นิจจาปฏิกเขปโตจ	เนื่องจากการคัดความเที่ยงออกเสียก็ดี
อนิจจา	จึงไม่เที่ยง แล

ยัสมาปนอุปปันนาสังขารา ฐิตึ ปาปุณันติ ฐิติยังชราย กิรมันติ ชรังปตวา อวัสสัง ภิชชันติ ตัสมาอภิณหสัมปฏิปีฬนโต ทุกขมโต ทุกขวัตถุโต สุขปฏิกเขปโตจ ทุกขา.

ยัสมาปน	เมื่ออนิจจานั้น
อุปปันนา	ที่บังเกิดขึ้น
สังขารา	ในสังขารทั้งหลายนั้นแล้ว
ฐิติปาปุณันติ	ก็ถึงซึ่งฐีติคือความตั้งอยู่แล
ฐิติยัง	เมื่ออยู่ในฐีตินั้น
ชรายะ	เนื่องด้วยความชรา
กิรมันติ	จึงต้องลำบาก
ชรังปตวา	เมื่อถึงซึ่งความชราแล้ว
อวัสสัง	ไม่คลาดแคล้ว
ภิชชันติ	จากการแตกดับ
ตัสมา	เพราะเหตุไม่แคล้วคลาดการแตกดับนั้น
ทุกขา	จึงเป็นทุกข์
อภิณหสัมปฏิปีฬนโตจ	เนื่องด้วยมีความทุกข์ลำบากอยู่เสมอก็ดี
ทุกขา	จึงเป็นทุกข์

ทุกขมโตจ	เพราะจากการจำใจทนในทุกข์ลำบากก็ดี
ทุขยา	จึงเป็นทุกข์
ทุกขวัตถุโตจ	เพราะด้วยวัตถุอันเป็นที่ตั้งของทุกข์ก็ดี
ทุกขา	จึงเป็นทุกข์
สุขปฏิกเขปโตจ	เพราะจากการคัดเอาความสุขออกเสียก็ดี
ทุกขา	จึงเป็นทุกข์แล

ยัสมาจอุปปัน์นา สังขาราฐิตี์ มาปาปุณันตุ ฐานบัตตามา ชิรันตุ ชรบัตตา มาภิชชันตูติ อิเมสุตีสุ ฐาเนสุกัสสจิ วส วัตติภาโวนัตติ สุญญาเตเนววสวัตตนากาเรน ตัสมา สุญญโต อัสสามิกโต อวสวัตติโต อัตตปฏิกเขปโตจ อนัตตา.

ยัสมาจ	เพราะเหตุเหล่านั้น
อุปปัน์นา	ได้บังเกิดขึ้น
สังขารา	ในสังขารนี้แล้ว
ฐิตีมาปาปุณันตุ	จะห้ามไม่ให้ถึงฐิติก็ไม่ได้
สังขารา	อันว่าสังขาร
ฐานบัตตา	เมื่อถึงฐิติแล้ว
มาชิรันตุ	จะห้ามไม่ให้ถึงชราก็ไม่ได้
สังขารา	สังขาร
ชรบัตตา	ที่ถึงซึ่งความแก่ชราแล้ว
มาภิชชันตุ	จะห้ามไม่ให้แตกดับก็ไม่ได้

อิติ	ดังนั้น
อิเมสุตีสุฐาเนสุ	ในฐานะทั้ง ๓ นั้น
กัสสจิฐานัสส	ฐานะอันใด
วสวัตติภาโว	ที่จะตามความประสงค์ของเรานั้น
นัตถิ	ไม่มีเลย
เตเนววสวัตตนากาเรน	เพราะการที่จะตามประสงค์ของเรานั้น
สุญญา	ได้สูญไปหมดแล้ว
ตัสมา	เหตุฉนั้น
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตาเพราะไม่อยู่ในบังคับของเรา และตามใจของเรา
อัสสามิกโตจ	เพราะเหตุไม่ใช่เจ้าของ
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา เพราะเราไม่สามารถบังคับได้
อวสวัตติโตจ	เนื่องด้วยไม่ตามความประสงค์ก็ดี
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
อัตตปฏิกเขปโตจ	เนื่องจากการคัดเอาอัตตาออกเสียก็ดี
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา

เอวำอาทานนิกเขปนวเสน วัสสสตปริจฉินเนรูเป ติลักขณำ อาโรเปตวา ตโตปรำ วโยวุฒฑัตถังคมนโต อาโรเปติ ตัตถ วโยวุฒฑัตถังคโมนามะวย วเสนวุฒฑัสส วุฒฑิ ตัสสรูปัสส อัตถังคโม ตัสสวเสน ติลักขณำ อาโรเปติติ อัตโถ กถำ

เอวำ	ดังนั้น
อาทานนิกเขปนวเสน	เนื่องจากการปฏิสนธิและจุติ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

ติลักขณ์	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓ นี้
อาโรเปตวา	จึงบังเกิดขึ้น
รูเป	ในรูป
วัสสสตปริจฉินเน	ที่กำหนดและแบ่งออกเป็น ๑๐๐ ปีนั้น
ตโตปรำ	ในภายหลัง
วโยวุฒฑัตถังมนโต	เพราะวัยได้แก่ขึ้นจนถึงแก่แตกดับไปนั้น
ติลักขณำอาโรเปติ	จึงทำให้เห็นไตรลักษณ์ทั้ง ๓
ตัตถวจเน	ในคำพูดที่กล่าวมาแล้วนั้น
วยวเสน	เนื่องจากวัยต่าง ๆ นั้น
วุฒฑัสสวุฒฑิตัสส	การที่วัยได้โตขึ้นโตขึ้น
รูปัสส	ของรูป
อัตถังคโม	จนถึงการแตกดับนั้น
วโยวุฒฑัตถังคโมนามะ	เรียกว่าวโยวุฒฑัตถังคม
ตัสสวเสน	เนื่องจากวโยวุฒฑัตถังคมรูปนั้น
ติลักขณ์	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓
อาโรเปติ	จึงเห็นแจ้งจัด แล
อิติอยำ	คำที่กล่าวนี้
อัตโถ	เป็นคำอธิบายแล
กถำ	ทำอย่างไร
อาโรเปติ	จึงจะเห็นแจ้งในไตรลักษณ์แล

โสตเมววัสสสต ปฐมวเยน มัชฌิมวเยน
ปัจฉิมวเยนาติ ตีหิวเยหิ ปริจฉินทติ

โส อันว่าบุคคลผู้เจริญวิปัสสนานั้น

ปริจฉินฺทติ	พึงแบ่งและกำหนด
ตเมววัสฺสสตๆ	ร้อยปีนั้น
ตีหิวเยหิ	เป็น ๓ วัย
อิติ	ดังนี้
ปฐมวเยน	ปฐมวัย วัยต้น
มัชฌิมวเยน	มัชฌิมวัย วัยกลาง
ปัจฉิมวเยน	ปัจฉิมวัย วัยปลาย

ตัตถอาทิโต เตตตึสวัสสานิ ปฐมวโยนามะ ตโต
จตุตตึส มัชฌิมวโยนามะ ตโตเตตตึส ปัจฉิมวโยนามติ

ตถาปริจฉินฺทติ	จะแบ่งและกำหนดอย่างไร
ตัตถ	ในวัยทั้ง ๓ นั้น
อาทิโตเตตตึสวัสสานิ	๓๓ ปีแรกนั้น
ปฐมวโยนามะ	เรียกว่าปฐมวัย
ตโต	จากนั้นมา
ปรานิจตุตตึสวัสสานิ	๓๔ ปีหลังนั้น
มัชฌิมวโยนามะ	เรียกว่า มัชฌิมวัย
ตโต	ต่อจากนั้นมาอีก
ปรานิเตตตึสวัสสานิ	๓๓ ปีหลังสุดนั้น
ปัจฉิมวโยนามะ	เรียกว่าปัจฉิมวัย
ตีหิวเยหิ	วัยทั้งสามนี้
ปริจฉินทติ	แบ่งและกำหนด
เอวๆ	ดังนี้ แล

อิติอิเมหิตีหิวเยหิปริจฉินทิตวา
ปถมวเยปวัตตำรูป มัชฌิมวยำอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ยทนิจจำ
ตำทุกขำ ยำทุกขำ ตทนัตตา

อิติ อิเมหิตีหิวเยหิ	เนื่องด้วยวัยทั้ง ๓
ปริจฉินทิตวา	ที่แบ่งออกนั้น
ปถมวเย	ในปฐมวัย
เตตติสวัสสานิ	ตลอดเวลา ๓๓ ปีนั้น
ปวัตตำรูป	รูปที่เกิดขึ้นในวัยนั้น
อปตวา	จะไม่อยู่ถึง
มัชฌิมวยำ	มัชฌิมวัย
นิรุชฌติ	ย่อมแตกดับไป
ตัตเถวะ	ในวัยนั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ยำ	อันรูปนั้น
อนิจจำ	ไม่เที่ยง
ตำ	รูปที่ไม่เที่ยงนั้น
ทุกขำ	จึงลำบาก
ยำ	อันรูปนั้น
ทุกขำ	ลำบาก

ตำ	รูปที่ไม่เที่ยงและลำบากนั้น
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา

มัชฌิมวเย ปวัตตรูปัมปิ ปัจฉิมัง วยัง อปัตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสสมาตำปี อนิจจัง ทุกขมนัตตา

มัชฌิมวเย	ในมัชฌิมวัย
จตุตถีสวัสสานิ	ตลอดเวลา ๓๔ ปีนั้น
ปวัตตรูปัมปิ	รูปที่บังเกิดขึ้นในวัยนั้น
อปัตวา	จะไม่อยู่ถึง
ปัจฉิมวยัง	ปัจฉิมวัย
นิรุชฌติ	ย่อมแตกดับไป
ตัตเถว	ในมัชฌิมวัยนั้นเอง
ตัสมาปี	เพราะเหตุฉะนั้นเอง
ตำ	รูปนั้น
อนิจจัง	ไม่เที่ยง
ยัง	อันรูปนั้น
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ตัง	รูปที่ไม่เที่ยงนั้น
ทุกขัง	จึงลำบาก
ยัง	อันรูปนั้น
ทุกขัง	ลำบาก
ตัง	รูปที่ไม่เที่ยงและลำบากนั้น
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา

บัจฉิมวเยเตตตีสวัสสานิ ปวัตตรูบัมบี มรณโต
ปรัคมนสมัตถนาม นัตถิ ตัสมา ตัมบี อนิจจัง ทุกขัง
มนัตตาติ ติลักขณัง อาโรเปติ

บัจฉิมวเย	ในบัจฉิมวัย
เตตตีสวัสสานิ	ตลอดเวลา ๓๓ ปีนั้น
ปวัตตรูบัมบี	รูปที่บังเกิดขึ้นในวันนั้น
มรณโต	เมื่อตายแล้ว
ปรัง	ภายหลัง
คมนสมัตถนาม	รูปที่ได้ชื่อว่าสามารถไปบังเกิดอีกนั้น
นัตถิ	ไม่มีเลย
ตัสมาปี	เพราะเหตุฉะนั้นเอง
ตัง	รูปนั้น
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ยัง	อันว่ารูปนั้น
อนิจจัง	ไม่เที่ยง
ตัง	รูปที่ไม่เที่ยงนั้น
ทุกขัง	จึงลำบาก
ยัง	อันรูปนั้น
ทุกขัง	ลำบาก
ตัง	รูปที่ไม่เที่ยงและลำบากนั้น
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ติลักขณัง	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓

อาโรเปติ	จึงได้เห็นแจ้งชัด
อิติเอวํ	เพราะวัยทั้ง ๓ นี้ แล.

เอวํปฐมวยาทิวเสน วโยวุฒฑัตถังคมโต ติลักขณัง
อาโรเปตวา ปุนมันททสกัง ขิฑฑาทสกัง วัณณทสกัง
พลทสกัง ปัญญาทสกัง หานิทสกัง ปัพภารทสกัง วังกทสกัง
โมมูหทสกัง สยนทสกันติ อิเมสัทสันนัง ทสกานังวเสนวโย
วุฒฑัตถังคมโต ติลักขณังอาโรเปติ

เอวํ	ดังนี้
ปฐมวยาทิวเสน	เนื่องด้วยปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย
วโยวุฒฑัตถังคมโต	และเนื่องด้วยวัยเหล่านี้ได้แก่ขึนและ-แตกดับไปนั้น
ติลักขณัง	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓
อาโรเปติ	จึงได้เห็นแจ้งชัดแล
ปุนะ	อีกอย่างหนึ่ง
มันททสกัง	มันททสกก็อย่าง ๑
ขิฑฑาทสกัง	ขิฑฑาทสกก็อย่าง ๑
วัณณทสกัง	วัณณทสกก็อย่าง ๑
พลทสกัง	พลทสกก็อย่าง ๑
ปัญญาทสกัง	ปัญญาทสกก็อย่าง ๑
หานิทสกัง	หานิทสกก็อย่าง ๑
ปัพภารทสกัง	ปัพภารทสกก็อย่าง ๑
วังกทสกัง	วังกทสกก็อย่าง ๑

โมมูหทสกำ	โมมูหทสกก็อย่าง ๑
สยนทสกำ	สยนทสกก็อย่าง ๑
อิติ	ดังนี้
อิเมสำทสันนำทสกานำวเสน	เนื่องด้วยทสก ๑๐ ชนิดนี้
วโยวุฒฑัตถังคมโต	และเนื่องด้วยวัยได้แก่ชนจนถึงแตกดับไปนี้
ติลักขณำ	ไตรลักขณทั้ง ๓
อาโรเปติ	จึงได้เห็นแจ้งชัด แล.

ตัตถทสเกสุตาววัสสสตชีวิโน ปุคคลัสส
ปฐมานิ ทัสสวัสสานิ มันททสกำนาม ตทาหิ
โส มันโทโหติ จปโร กุมารโก

ตัตถทสเกสุ	ในทสก๑๐ ชนิดที่กล่าวแล้วนั้น
ตาว	ก่อนอื่น
ปฐมานิทัสสวัสสานิ	สิบปีแรก
ปุคคลัสส	ของบุคคล
วัสสสตชีวิโน	ผู้ซึ่งมีอายุ ๑๐๐ นี้
มันททสกำนาม	เรียกว่า มันททสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนี้เป็นความจริง
ตทา	ในมันททสกนี้
โส	บุคคลผู้อยู่ในวัยนี้
มันโทโหติ	ยังไร้เดียงสา
จปโรโหติ	ปราศจากความอายทั้งหลาย
กุมารโกโหติ	มีความประพฤติเช่นเด็กแล.

ตโตปรานิทสวัสสานิ ขิฑฑาทสกำ นาม
ตทาหิโต ขิฑฑารติ พหุโลโหติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากมันททสกนั้น
ขิฑฑทสกำนาม	เรียกว่า ขิฑฑาทสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนะเป็นความจริง
ตทา	ในขิฑฑทสกนี้
โส	บุคคลผู้อยู่ในวัยนั้น
ขิฑฑารติพหุโลโหติ	ย่อมมีความสนุกร่าเริงมาก

ตโตปรานิทสวัสสานิ วัณณทสกำนาม
ตทาหิสส วัณณายตนำ เวปุลลำ ปาปุณาติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากขิฑฑทสกนั้น
วัณณทสกำนาม	เรียกว่า วัณณทสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนี้เป็นความจริง
ตทา	ในวัณณทสกนี้
วัณณายตนำ	รูปร่าง
อัสส	ของบุคคลในวัยนั้น
ปาปุณาติ	ย่อมถึงซึ่ง
เวปุลลำ	ความสง่าผ่าเผย

ตโตปรานิ ทสวัสสานิ พลทสกำนาม

ตทาหิสส พลัญจถาโมจ เวปุลลำ ปาปุณาติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากวัณณทสกนั้น
พลทสกนาม	เรียกวาพลทสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนเป็นความจริง
ตทา	ในพลทสกนั้น
พลัญจ	กำลังกาย
ถาโมจ	ความสามารถกาย
อัสสะ	ของบุคคลในวัยนั้น
ปาปุณาติ	ย่อมถึงซึ่ง
เวปุลลำ	ยอดแห่งความสงาแด

ตโตปรานิทสวัสสานิ ปัญญาทสกำนาม

ตทาหิสสปัญญา สุปปติฐิตาโหติ ปกติยา

กิรทุพพลปัญญัสสาปิ ตัสมิกาเลอัปปมัตตกา

ปัญญา อุปปัชชติเยว

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากพลทสกนั้น
ปัญญาทสกำนาม	เรียกว่าปัญญาทสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนเป็นความจริง
ตทา	ในปัญญาทสกนั้น
ปัญญา	อันว่าปัญญา

อัสส	ของบุคคลในวัยนั้น
สุปปติฏฺฐิตาโหติ	ย่อมสมบูรณ์
กิร	ดังได้ยินมาว่า
ปกติยา	ตามปกติ
ทุพฺพลปญฺญสฺสาปิ	บุคคลผู้มีปัญญาน้อยก็ดี
ตสฺมึกาเล	เมื่อถึงวัยนั้นแล้ว
ปญฺญา	ปัญญานั้น
อุปฺปชฺชติเยว	ย่อมบังเกิดขึ้นอีก
อปฺปมตฺตกา	เล็กน้อย แล.

ตโตปรานิทสวสฺสานิ หานิทสกนาม

ตทาหิสส ขิฑฺฑารติ วณฺณ พล ปญฺญา ปริหายนฺติ

ปรานิทสวสฺสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากปัญญาทสกนั้น
หานิทสกนาม	เรียกว่าหานิทสก
หิสจฺจ	ที่กล่าวนี้เป็นความจริง
ตทา	ในหานิทสกนี้
ขิฑฺฑารติ วณฺณ พล ปญฺญา	ความสนุกร่าเริง รูปทรง กำลัง ปัญญา
อสฺส	ของบุคคลในวัยนั้น
ปริหายนฺติ	ย่อมลดถอยลงแล

ตโตปรานิทสวัสสานิ บัพภารทสกำนาม

ตาทาหิสสอัตตภาโว ปุรโต บัพภาโรโหติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากหานิทสกนั้น
บัพภารทสกำนาม	เรียกว่าบัพภารทสก
หิสัจจ์	ที่กล่าวนั้นเป็นความจริง
ตทา	ในบัพภารทสกนั้น
อัตตภาโว	อัตตภาพ
อัสส	ของบุคคลในวัยนั้น
ปุรโตบัพภาโรโหติ	ย่อมเริ่มงองุ้มและโกงมาแล้ว

ตโตปรานิทสวัสสานิ วังกทสกำนาม

ตทาหิสส อัตตภาโว นังคลโกฏิวิยะ วังโกโหติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากบัพภารทสกนั้น
วังกทสกำนาม	เรียกว่าวังกทสก
หิสัจจ์	ที่กล่าวนั้นเป็นความจริง
ตทา	ในวังกทสกนั้น
อัตตภาโว	อัตตภาพ
อัสส	ของบุคคลในวัยนั้น
วังโกโหติ	ย่อมงอและโกง

นังคลโกฏิวิยะ ประดุจคันไถ แล

ตโตปรานิทสวัสสานิ โมมูหทสกำนาม
ตทาหิโส โมมโหโหติ กตำ กตำ ปมสสติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากวังกทสกนั้น
โมมูหทสกำนาม	เรียกว่าโมมูหทสก
หิสัจจ์	ที่กล่าวนี้เป็นความจริง
ตทา	ในโมมูหทสกนั้น
โส	บุคคลผู้อยู่ในวัยนั้น
โมมูโหโหติ	ย่อมหลงใหล
กตำ กตำ	จะทำสิ่งอันใด ๆ
ปมุสสติ	ย่อมหลง ๆ ลืม ๆ แล

ตโตปรานิทสวัสสานิ สยนทสกำนาม
วัสสสติโก หิ สยน พหุโลวโหติ

ปรานิทสวัสสานิ	ภายหลัง ๑๐ ปี
ตโต	จากโมมูหทสกนั้น
สยนทสกำนาม	เรียกว่า สยนทสก
หิสัจจำ	ที่กล่าวนี้เป็นความจริง
วัสสสติโก	บุคคลผู้มีอายุ ๑๐๐ ปีนั้น
สยนพหุโลวโหติ	ย่อมมีแต่การนอนมากเท่านั้นแล

ตตรายัโยคิ เอเตสัं ทสกานัं วเสน วโย วุฒฑัตถังคมโต
ติลักขณัมอาโรเปตัุ อิติ ปฏิสัญจิกขติ กถัं

เยเตสัं ทสกานัมวเสน	เนื่องจากทศกทั้ง ๑๐ นั้น
วโยวุฒฑัตถังคมโต	และเนื่องด้วยวัยต่าง ๆ อันเกิด และแตก ดับไปนั้น
อยัโยคิ	บุคคลผู้เจริญ
ตตรา	ใน ๑๐๐ ปีที่แบ่งเป็นทศกนั้น
ปฏิสัญจิกขติ	จงเจริญด้วย
อิติ	วิธีดังนี้
อาโรเปตุ	เพื่อจะให้เห็นแจ้งชัด
ติลักขณัं	ในไตรลักขณ์ทั้ง ๓
ปฏิสัญจิกขติ	การเจริญนั้น
กถัं	จะต้องเจริญอย่างไร แล.

ปฐมทสเกปวัตตรูปั ทุติยทสกัอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาหัं อนิจจัं ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูปั	รูปที่เกิดขึ้น
ปฐมทสเก	ในปฐมทศกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
ทุติยทสกัं	ทุติยทศก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในปฐมทศกนั้นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

ทุติยทสเก ปวัตตรูป ตติยำทสกำอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำอนิจจำทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ทุติยทสเก	ในทุติยทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
ตติยำทสกำ	ตติยทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในทุติยทสกนั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

ตติยทสเก ปวัตตรูป จตุตถทสกอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำอนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ตติยทสเก	ในตติยทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
จตุตถทสกำ	จตุตถทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในตติยทสกนั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

จตุตถทสเก ปวัตตรูป ปัญจมทสกอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
จตุตถทสเก	ในจตุตถทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
ปัญจมทสกำ	ปัญจมทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในจตุตถทสกนั่นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนั้นแล

ปัญจมทสเกปวัตตรูปำ ฉฐฐทสกำอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูปำ	รูปที่เกิดขึ้น
ปัญจมทสเก	ในปัญจมทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
ฉฐฐทสกำ	ฉฐฐทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในปัญจมทสกนั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนั้นแล

ฉฏฺฐทสเกปวตฺตรูปํ สตฺตมทสกํ อปตฺวา
ตตฺเถวนิรุชฺฌติ ตสฺมาตฺอนิจฺจนฺติ

ปวตฺตรูปํ	รูปที่เกิดขึ้น
ฉฏฺฐทสเก	ในฉฏฐทสก
อปตฺวา	จะไม่ถึง
สตฺตมทสกํ	สัตตมทสก
ตตฺเถวนิรุชฺฌติ	จะแตกดับไปในฉฏฐทสกนั่นเอง
ตสฺมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตํ	รูปนั้น
อนิจฺจนฺติ	จึงไม่เที่ยง
ทุกฺขนฺติ	จึงเป็นทุกข์
อนตฺตาติ	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสญฺจิกฺขติ	พึงเจริญ
อิติเอวํ	ดังนี้แล

สตฺตมทสเกปวตฺตรูปํ อฏฺฐมทสกํ อปตฺวา
ตตฺเถวนิรุชฺฌติ ตสฺมาตฺ อนิจฺจนฺ ทุกฺขมนตฺตาติ

ปวตฺตรูปํ	รูปที่เกิดขึ้น
สตฺตมทสเก	ในสัตตมทสกนั้น
อปตฺวา	จะไม่ถึง
อฏฺฐมทสกํ	อฐมทสก
ตตฺตเถวนิรุชฺฌติ	จะแตกดับไปในสัตตมทสกนั่นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้แล

อฐมทสเกปวัตตรูป นวมำทสกำอปตวา

ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
อฐมทสเก	ในอฐมทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
นวมำทสกำ	นวมทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในอฐมทสกนั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

นวมทสเกปวัตตรูป ทสมทสกอปตวา
ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
นวมทสเก	ในนวมทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ถึง
ทสมทสกำ	ทสมทสก
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในนวมทสกนั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พิจารณา
อิติเอวำ	ดังนี้แล.

ทสมทสเกปวัตตรูป ปุนัพภวำอปตวา อิเธวนิรุชฌติ
ตัสมาตัมปิ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ ลักขณำอาโรเปติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ทสมทสเก	ในทสมทสกนั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
ปุนัพภวำ	ภพใหม่
อิเธวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในทสมทสกนี้เอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น

ตัมปิ	รูปนั่นก็ดี
อนิจจัง	ล้วนไม่เที่ยง
ทุกขัง	ล้วนเป็นทุกข์
อนัตตา	ล้วนเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พิจารณา
อิติเอวัง	ดังนี้ แล.

ตตราตัสมิงวโยวุฒฑัตถังคมรูเป ในวโยวุฒฑัตถังคมรูปนั้น

ติลักขณัง	ไตรลักษณ์ทั้ง ๓
อาโรเปติ	พิจารณาแจ้งชัด
เอวัง	ดังนี้ แล.

เอวังทสทสกวเสน วโยวุฒฑัตถังคมโตติลักขณัง

อาโรเปตวา ปุนตเถววัสสสตัง ปัญจวัสสวเสนวิสติ

โกฏฐาเสกตวา วโย วุฒฑัตถังคมโตติลักขณังอาโรเปติกถัง

เอวังทสทสกวเสน	เนื่องด้วยทสกทั้ง ๑๐ ที่แสดงมาดังนี้
วโยวุฒฑัตสังคมโต	วัยได้แก่ชนและแตกดับไปนั้น
ติลักขณังอาโรเปตวา	ทำให้ได้เห็นไตรลักษณ์ทั้ง ๓
ปุนตเถววัสสสตัง	เอาร้อยปีนั้นมาตั้งไว้
วิสติโกฏฐาเสกตวา	แบ่งออกเป็น ๒๐ โกฏฐาส
ปัญจวัสสวเสน	โกฏฐาสละ ๕ ปี
กถัง	ทำอย่างไร
วโยวุฒฑัตถังคมโต	เมื่อวัยได้แก่ชนและแตกดับไปนั้น

102 294.304 พ 32 ป 13020
พ355ร

อาโรเปติ	จึงจะได้เห็นแจ้งชัด
ติลักขณำ	ในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ นั้น

โสหิอิติปฏิสัญจิกขติ กถำ ปฐเมวัสสปัญจเก
ปวัตตรูป ทุติยำ วัสสปัญจกำอปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ
ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

หิ	ที่จะแสดงวิถีที่เห็นแจ้งในไตรลักขณ์ทั้ง ๓
โส	อันว่าบุคคลผู้เจริญนั้น
กถำปฏิสัญจิกขติ	เขาได้เจริญอย่างไรแล
อิติปฏิสัญจิกขติ	เขาได้เจริญดังนี้แล
ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ปฐเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีแรกนั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
ทุติยำวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่สอง
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีแรกนั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	เปนอนัตตา
อิติเอวำ ปฏิสัญจิกขติ	พึงต้องเจริญดังนี้แล

ทุติเยวัสสปัญจเก ปวัตตรูปัตติยัง วัสสปัญจกัง
อปัตวาปัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัง อนิจจัง ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ทุติเยวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๒ นั้น
อปัตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
ตติยัวัสสปัญจกัง	ยัง ๕ ปีที่ ๓
ปัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๒
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตัง	รูปนั้น
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ทุกขัง	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวัง	ดังนี้ แล.

ตติเยวัสสปัญจเก ปวัตตรูป จตุตถัง วัสสปัญจกัง
อปัตวา ปัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัง อนิจจัง ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ตติเยวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๓ นั้น
อปัตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
จตุตถัวัสสปัญจกัง	ยัง ๕ ปีที่ ๔ นั้น
ปัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๓ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น

ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

จตุตเถวัสสบัญจเก ปวัตตรูป ปัญจมวัสสบัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
จตุตเถวัสสบัญจเก	ในห้าปีที่สี่นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
ปัญจมวัสสบัญจกำ	ยังห้าปีที่ห้านั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในห้าปีที่สี่นั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

ปัญจเมวัสสปัญจเกปวัตตรูปๆ ฉฐฺวัสสปัญจกๆ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัมอนิจจันทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ปัญจเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๕ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
ฉฐฺวัสสปัญจกๆ	ยัง ๕ ปีที่ ๖ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๕ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตๆ	รูปนั้น
อนิจจๆ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขๆ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวๆ	ดังนี้ แล.

ฉเฐ วัสสปัญจเก ปวัตตรูป สัตตมๆ วัสสปัญจกๆ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัมอนิจจันทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ฉเฐวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๖ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
สัตตมๆวัสสปัญจกๆ	ยัง ๕ ปีที่ ๗ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๖ นั้นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

สัตตเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป อัฐฐมำวัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
สัตตเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๗ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
อัฐฐมำวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๘ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๗ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

อัฏฐเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูปํ นวมํ วัสสปัญจกํ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตฺ อนิจจํ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
อัฏฐเมวัสสปัญจเก	ในห้าปีที่แปดนั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
นวมัวัสสปัญจกัง	ยังห้าปีที่เก้านั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในห้าปีที่เก้านั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตัง	รูปนั้น
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ทุกขัง	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวัง	ดังนี้แล.

นวเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูปํ ทสมํ วัสสปัญจกัง
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตฺ อนิจจํ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
นวเมวัสสปัญจเก	ในห้าปีที่เก้านั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามไปถึง
ทสมัวัสสปัญจกัง	ยังห้าปีที่สิบนั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในห้าปีที่เก้านั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุนั้น

ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

ทสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป เอกาทสมัวัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ทสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๐ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
เอกาทสมัวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๑ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๐ นั่นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

เอกาทสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป ทวาทสมวัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
เอกาทสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๑ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
ทวาทสมวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๒ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๑ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนั้น แล

ทวาทสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป เตรสมวัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ทวาทสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๒ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
เตรสมวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๓ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๒ นั้นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

เตรสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูปำ จุททสมำวัสสปัญจกำ
อปตวาตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูปำ	รูปที่เกิดขึ้น
เตรสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๓ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
จุททสมำวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๕ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๓ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

จุททสเมวัสสปัญจเกปวัตตรูปั ปันนรสมฺ วัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
จุททสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๕ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
ปันนรสมฺวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๕ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๕ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวำ	ดังนี้ แล.

ปันนรสเม วัสสปัญจเก ปวัตตรูป โสฬสมฺ วัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
ปันนรสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๕ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
โสฬสสมฺวัสสปัญจกำ	ยัง ๕ ปีที่ ๑๖ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๕ นั้นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตं	รูปนั้น
อนิจจं	จึงไม่เที่ยง
ทุกขं	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวं	ดังนี้ แล.

โสพสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูปं สัตตรสมวัสสปัญจกं อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตं อนิจจं ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูปं	รูปที่เกิดขึ้น
โสพสเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๖ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
สัตตรสมวัสสปัญจกं	ยัง ๕ ปีที่ ๑๗ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๖ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตं	รูปนั้น
อนิจจं	จึงไม่เที่ยง
ทุกขं	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวं	ดังนี้ แล.

สัตตรสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป์ อัฐฐารสมำ วัสสปัญจกำ
อปตวาตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป์	รูปที่เกิดขึ้น
สัตตรสเมวัสสปัญจเก	ในห้าปีที่ ๑๗ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
อัฐฐารสมำวัสสปัญจกำ	ยังห้าปีที่ ๑๘ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในห้าปีที่ ๑๗ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตำ	รูปนั้น
อนิจจำ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขำ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติอวำ	ดังนี้แล

อัฐฐารสเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูป์ เอกูนวีสติมำวัสสปัญจกำ
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป์	รูปที่เกิดขึ้น
อัฐฐารสเมวัสสปัญจเก	ในห้าปีที่ ๑๘ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
เอกูนวีสติมำวัสสปัญจกำ	ยังห้าปีที่ ๑๙ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปในห้าปีที่ ๑๘ นั้นเอง

ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตํ	รูปนั้น
อนิจจํ	จึงไม่เที่ยง
ทุกขํ	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวํ	ดังนี้ แล.

เอกูนวีสติเมวัสสปัญจเก ปวัตตะรูป วีสติมัวัสสปัญจกัง
อปตวา ตัตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัง อนิจจัง ทุกขมนัตตาติ

ปวัตตรูป	รูปที่เกิดขึ้น
เอกูนวีสติเมวัสสปัญจเก	ใน ๕ ปีที่ ๑๙ นั้น
อปตวา	จะไม่ข้ามถึง
วีสติมัวัสสปัญจกัง	ยัง ๕ ปีที่ ๒๐ นั้น
ตัตเถวนิรุชฌติ	จะแตกดับไปใน ๕ ปีที่ ๑๙ นั้นเอง
ตัสมา	เพราะเหตุฉะนั้น
ตัง	รูปนั้น
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ทุกขัง	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวัง	ดังนี้ แล.

วีสติเมวัสสปัญจเก ปวัตตรูปี มรณโตปรังคมน สมัตถัง นาม นัตถิ ตัสมา ตัมปิ อนิจจัง ทุกขมนัตตาติ ติลักขณังอาโรเปติ

ปวัตตรูปี	รูปที่เกิดขึ้น
วีสติเมวัสสปัญจเก	ในปีที่ ๒๐ นั้น
มรณโต	เมื่อตายแล้ว
คมนสมัตถินาม	จะได้ชื่อว่าสามารถตามไปยัง
ปรัง	ภพใหม่นั้น
นัตถิ	ไม่มีเลย
ตัสมา	เพราะเหตุนั้น
ตัมปิ	รูปนั้นก็
อนิจจัง	จึงไม่เที่ยง
ทุกขัง	จึงเป็นทุกข์
อนัตตา	จึงเป็นอนัตตา
ปฏิสัญจิกขติ	พึงเจริญ
อิติเอวัง	ดังนี้ แล.

ตตราตัสมิวโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณัง อาโรเปติ อิติเอวัง

ตตราตัสมิวโยวุฒฑัตถังคมรูเป	ในวโยวุฒฑัตถังคมรูปนี้
ติลักขณัง	ไตรลักขณ์ทั้ง ๓
อาโรเปติ	พึงเห็นแจ้งชัด
อิติเอวัง	ดังนี้แล

เอวังวีสติโกฏฐาสวเสน วโย วุฒฑัตถังคมโต ติลักขณัง อาโรเปตวา ปุนปัญจวีสติ โกฏฐาเส กตวา จตุนนัง จตุนนัง วัสสานัง วเสนติลักขณัง อาโรเปติ

เนื่องจากการแบ่งอายุออกเป็น ๒๐ โกฏฐาสะ และเมื่อวัยในโกฏฐาสะ

๒๐ ได้เจริญขึ้นจนแตกดับไปนั้นทำให้เราเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทั้นจงแบ่งอายุของเราออกเป็น ๒๕ โกฏฐาสะ โกฏฐาสะละ ๔ ปี ๔ ปี เนื่องด้วยการแบ่งอายุออกเป็น ๒๕ โกฏฐาสะนั้น เราก็จะเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ตโตเตตฺ ติสโกฏฐาเสกตวา ติณฺณ์ ติณฺณ์ วสฺสานิ วเสน ติลกฺขณ์ อาโรเปติ

ภายหลังจากการแบ่งอายุออกเป็น ๒๕ โกฏฐาสะแล้ว ท่านจงแบ่งออกเป็น ๓๓ โกฏฐาสะ โกฏฐาสะละ ๓ ปี ๓ ปี เนื่องด้วยการแบ่งอายุออกเป็น ๓๓ โกฏฐาสะนั้น เราจะเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ตโตปญฺญาสโกฏฐาเสกตวา ทวินฺน์ ทวินฺน์ วสฺสานิ วเสนติลักขณ์ อาโรเปติ

ภายหลังจากการแบ่งอายุออกเป็น ๓๓ โกฏฐาสะแล้ว ท่านจงแบ่งออกเป็น ๕๐ โกฏฐาสะ โกฏฐาสะละ ๒ ปี ๒ ปี เนื่องจากการแบ่งอายุออกเป็น ๕๐ โกฏฐาสะนั้น เราจะเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ตโตสตฺโกฏฐาเสกตวา เอเกกวสฺสวเสนติลักขณ์ อาโรเปติ

ภายหลังจากการแบ่งอายุออกเป็น ๕๐ โกฏฐาสะแล้ว ท่านจงแบ่งออกเป็น ๑๐๐ โกฏฐาสะ โกฏฐาสะละ ๑ ปี ๑ ปี เนื่องจากการแบ่งอายุออกเป็น ๑๐๐ โกฏฐาสะนั้น เราจะเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ตโตเอกวัสสตโยโกฏฐาเสกตวา วัสสาน เหมันต คิหเมสุ ตีสุอุตูสุ เอเกกะอุตุวเสน ตัสมึ วโย วุฒฑัตถังคมรูเปติลักขณ์ อาโรเปติ กถ์

เมื่อแบ่งอายุออกเป็น ๑๐๐ โกฏฐาสะๆ ละ ๑ ปี แล้ว ก็จงแบ่ง ๑ ปี ออกเป็น ๓ โกฏฐาสะ โกฏฐาสะละ ๑ อุตุ คือฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน เนื่องด้วยการแบ่งนี้ ในอุตุ ๓ อุตุ ๑ นี้ ทำให้เราเห็นวุฒฑัตถังคมรูป แจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทำอย่างไรจึงจะเห็นแจ้งชัดได้เล่า.

วัสสาเนจตุมาสๆ ปวัตตรูป เหมันตอปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมาๆ อนิจจ์ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณ์อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในฤดูฝนทั้ง ๔ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปถึงฤดูหนาว ๔ เดือน รูปที่เกิดขึ้นในฤดูฝนนี้ ก็ย่อมแตกดับไปในฤดูฝนนั่นเอง เพราะฉะนั้นรูปนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนั้น เราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เหมันเตจตุมาสๆ ปวัตตรูป คิหิมๆ อปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมาๆ อนิจจ์ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณ์อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในฤดูหนาว ๔ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปถึงฤดูร้อน ๔ เดือน รูปที่เกิดขึ้นในฤดูหนาวนี้ ก็ย่อมแตกดับไปในฤดูหนาวนั่นเอง เพราะฉะนั้นรูปนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนั้นเราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

คิมเห จตุมาสๆ ปวัตตรูปๆ ปุนวัสสานๆ อปตวา ตัตเถวนิรุทธๆ ตัสมาๆ อนิจจๆ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณๆอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในฤดูร้อน ๔ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปถึงฤดูฝน ๔ เดือนข้างหน้าอีก รูปที่เกิดขึ้นในฤดูร้อนนี้ ก็ย่อมแตกดับไปในฤดูร้อนนั้นเอง เพราะฉะนั้นรูปนั้นจึงเป็น อนิจจ ทุกข อนัตตา ดังนั้นเราจึงเห็นวุฒิทัศถึงคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวๆตัสมึ วโยวุฒิทัตถังคมรูเป ติลักขณๆ อาโรเปตวา ปุนเอกๆวัสสๆฉโกฏฐาเส กตวา ติลักขณๆอาโรเปติกถๆ

เมื่อเราเห็นวุฒิทัศถึงคมรูปในไตรลักขณ์แจ้งชัดด้วยวิธีแบ่ง ๑ ปีออกเป็น ๓ โกฏฐาสะแล้ว ก็นเราจึงแบ่ง ๑ ปีออกเป็น ๖ โกฏฐาสะ แล้วพึงเจริญให้เราเห็นวุฒิทัศถึงคมรูปในไตรลักขณ์ ๓ เถิด ทำอย่างไรจึงจะเห็นแจ้งชัดได้เล่า.

วัสสาเน ทเวมาส์ ปวัตตรูปี สรทๆ อปตวา ตัตเถวนิรุทธๆ ตัสมา อนิจจๆ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณๆ อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในวัสสานระดูอันเป็นเวลา ๒ เดือนนี้จะไม่ข้ามไปยังสรทระดู จะแตกดับไปในวัสสานระดูนั้นเอง เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนิจจๆ ทุกขๆ อนัตตา ดังนั้น เราจึงเห็นวุฒิทัศถึงคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

สรเท ทเวมาสๆ ปวัตตรูปๆ เหมันตๆ อปตวา ตัตเถวนิรุทธๆ ตัสมา อนิจจๆ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณๆ อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในสรทระดูอันเป็นเวลา ๒ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปยัง

เหมันตะระตุ จะแตกดับไปในสรทะระตุนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เหมันเตทเวมาสำ ปวัตตรูป์ สิสิรำ อปตวา ตัตเถวนิรุทธำ ตัสมา อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำ อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในเหมันตะระตุอันเป็นเวลา ๒ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปยังสิสิระระตุ จะแตกดับไปในเหมันตะระตุนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

สิสิเร ทเวมาสำ ปวัตตรูป์ วัสสันตำ อปตวา ตัตเถวนิรุทธำ ตัสมา อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำ อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในสิสิระระตุอันเป็นเวลา ๒ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปยังวัสสันตะระตุ จะแตกดับไปในสิสิระระตุนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

วัสสันเต ทเวมาส์ ปวัตตรูป์ คิมหำอปตวา ตัตเถวนิรุทธำ ตัมมา อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในวัสสันตะระตุอันเป็นเวลา๒ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไปยังคิมหะระตุ จะแตกดับไปในวัสสันตะระตุนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

คิมเห ทเวมาสำ ปวัตตรูป ปุนะ วัสสานำ อปตวา ตัตเถวนิรุทธำ ตัสมา อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ เอวำ ตัสมิ วโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณำอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในคิมหันระตุอันเป็นเวลา ๒ เดือนนี้ จะไม่ข้ามไป

ถึงยังวัสสานะระดูก็รอบมาถึงอีก จะแตกดับไปใน คิมหะระดูนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวัตสมึ วโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณัง อาโรเปตวา ตโตกาพชุณหวเสน ติลักขณัง อาโรเปติ กถัง

เมื่อเราเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูป ในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แจ้งชัดด้วยวิธีแบ่งปีออกเป็นระดูแล้ว ก็พึงแบ่ง ๑ เดือนออกเป็นข้างขึนข้างแรม เมื่อด้วยการแบ่งนี้เราก็จะเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูป ในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทำอย่างไรจึงจะเห็นได้เล่า.

กาเพปวัตตรูป ชุณหัปปตวา ตัตเถวนิรุทธัง ตัสมาอนิจจัง ทุกขมนัตตาติ ติลักขณัง อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึนตลอดในปักษ์ข้างแรมนั้น จะไม่ข้ามไปถึงยังปักษ์ข้างขึน จะแตกดับไปในปักษ์ข้างแรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ชุณเห ปวัตตรูป กาพัปปตวา ตัตเถวนิรุทธัง ตัสมาอนิจจัง ทุกขมนัตตาติ ติลักขณัง อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึนตลอดในปักษ์ข้างขึนนั้น จะไม่ข้ามไปถึงยังปักษ์ข้างแรม จะแตกดับไปในปักษ์ข้างขึนนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวัตสมึ วโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณัง อาโรเปตวา ตโตรัตติ ทิว วเสน ติลักขณัง อาโรเปติ กถัง

เมื่อเราเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แจ้งชัดด้วยวิธี

แบ่งเดือนออกเป็นปักษ์แล้ว ท่านพึงแบ่ง ๑ วันออกเป็นกลางคืนและกลางวัน เนื่องด้วยการแบ่งนี้เราก็จะเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทำอย่างไรจึงจะเห็นได้เล่า.

รัตติ ปวัตตรูปं ทิวสं อปตวา ตัตเถวนิรุทธं ตัสมา อนิจจं ทุกขมนัตตาติ ติลักขณं อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในเวลากลางคืนนี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังเวลากลางวัน จะแตกดับไปในเวลากลางคืนนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจं ทุกขं อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ทิวสं ปวัตตรูป รัตติอปตวา ตัตเถวนิรุทธं ตัสมา อนิจจं ทุกขมนัตตาติ ติลักขณं อาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในเวลากลางวันนี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังเวลากลางคืน จะแตกดับไปในเวลากลางวันนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจं ทุกขं อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวंตัสมิं วโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณंอโรเปตวา ตโต ตเทวรัตติทิวं ปุพฺพหณา ทิวเสน ฉโกฏฐาเสกตวา ติลักขณं อาโรเปตวา ติลักขณंอาโรเปติ กถं

เมื่อเราเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แจ้งชัดด้วยวิธีแบ่งวันออกเป็น ๒ เวลาแล้ว ท่านพึงแบ่ง ๑ วันนั้นออกเป็น ๖ เวลาและเป็น ๖ โกฏฐาสะ เนื่องด้วยการแบ่งนี้จะทำให้เราเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทำอย่างไรจึงจะเห็นได้เล่า.

ปุพฺพหเณ ปวัตตรูปं มัชฌหนं อปตวา ตัตเถวนิรุทธंตัสมา อนิจจं ทุกขมนัตตาติ ติลักขณंอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นตลอดในเวลาเช้านี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังเวลาเที่ยง จะแตก

ดับไปในเวลาเช้านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

มัชฌหเน ปวัตตรูป์ สายหนำ์ อปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมา อนิจจ์ ทุกขมนัตต ติ ติลักขณำ์ อาโรเปติ

รูป์ที่เกิดขึ้นตลอดในเวลาเที่ยงนี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังเวลาเย็น จะแตกดับไปในเวลาเที่ยงนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

สายหเนปวัตตรูป์ ปฐมยามำ์ อปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมา อนิจจ์ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำ์อาโรเปติ

รูป์ที่เกิดขึ้นตลอดในเวลาเย็นนี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังเวลาปฐมยาม จะแตกดับไปในเวลาเย็นนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ปฐมยาเม ปวัตตรูป์ มัชฌิมยามำ์ อปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมา อนิจจ์ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำ์อาโรเปติ

รูป์ที่เกิดขึ้นในเวลาปฐมยามนี้ จะไม่ข้ามไปถึงมัชฌิมยาม จะแตกดับไปในปฐมยามนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

มัชฌิมยาเม ปัจฉิมยามำ์อปตวา ตัตเถวนิรุทธ์ ตัสมา อนิจจ์ ทุกขมนัตตาติ ติลักขณำ์อาโรเปติ

รูป์ที่เกิดขึ้นในเวลามัชฌิมยามนี้ จะไม่ข้ามไปถึงยังปัจฉิมยาม จะแตกดับไปในมัชฌิมยามนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ปจฺฉิมยาเมปวตฺตรูปํ ปุนปฺปุนฺพหณฺอปฺปวา ตตฺถเวนิรุทฺธ
ตสฺมาอนิจฺจ ทุกฺขมนตฺตาติ ติลกฺขณมฺอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นในเวลาปัจฉิมยามนี้ จะไม่ข้ามไปถึงเวลาเช้าที่จะเวียนมาอีก จะแตกดับไปในปัจฉิมยามนั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจฺจ ทุกฺข อนตฺตา ดังนะ:ราจึงเห็นวโยวุฒฺฑิถึงคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวฺตสมิ์วโยวุฒฺฑิถึงคมรูเป ติลกฺขณมฺ อาโรเปตวา ปุน ตสมิ์ เยวรูเป อภิกฺกม ปฏิกฺกม อาโลกน วิโลกน สมญฺญน ปสารณวเสน ฉโกฏฺาเส กตวา ติลกฺขณมฺ อาโรเปติ

เมื่อเราเห็นวโยวุฒฺฑิถึงคมรูปแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล้ว ก็จะเห็นวโยวุฒฺฑิถึงคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ อีกเนื่องด้วยการแบ่งเป็น ๖ โกฏฺาสะ และเนื่องด้วย อภิกฺกม, ปฏิกฺกน, อาโลกน, วิโลกน, สมญฺญน, ปสารณ นแล.

อภิกฺกเมปวตฺตรูป ปฏิกฺกมฺ อปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ ปฏิกฺกเมปวตฺตรูป อาโลกนฺอปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ อาโลกเน ปวตฺตรูปฺ วิโลกนฺ อปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ วิโลกเน ปวตฺตรูปฺ สมญฺญนฺ อปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ สมญฺญเน ปวตฺตรูปฺ ปสารณฺ อปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ ปสารเณ ปวตฺตรูปฺ ปุนสมญฺญนฺ อปฺปวา ตตฺถเวนิรุชฺฌติ ตสฺมาอนิจฺจ ทุกฺขมนตฺตาติ

รูปที่เกิดขึ้นในเวลาเดินไปนั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลาเดินกลับ จะแตกดับในเวลาเดินไปนั่นเอง, รูปที่เกิดในเวลาเดินกลับนั้นจะไม่ข้ามถึงเวลามองดูข้างหน้า จะแตกดับไปในเวลาเดินกลับนั่นเอง, รูปที่เกิดขึ้นในขณะมองดูข้างหน้านั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลาเหลียวมองดูข้าง ๆ จะแตกดับในเวลามองดูข้างหน้านั่นเอง, รูปที่เกิดขึ้นในขณะเหลียวมองดูข้าง ๆ นั้น

จะไม่ข้ามไปถึงเวลางอเท้า จะแตกดับไปในขณะเหลียวดูข้าง ๆ นั่นเอง, รูปที่เกิดขึ้นในขณะงอเท้านั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลายืดเท้า จะแตกดับไปในขณะงอเท้านั่นเอง, รูปที่เกิดขึ้นในขณะยืดเท้านั้น จะไม่ข้ามไปถึงขณะงอเท้าอีก จะแตกดับไปในขณะยืดเท้านั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา ดังนี้เราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

เอวัตสัมมี เยวรูเป ติลักขณ์ อาโรเปตวา ตโตเอกปทวารัง อุทธรณ อติหรณ วีติหรณ โวสัชชน สันนิกเขปน สันนิรุชฌนวเสน ฉโกฏฐาเสกโรติ

เมื่อเราเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล้ว ท่านพึงแบ่งก้าวเท้า ๑ ก้าวออกเป็น ๖ โกฏฐาสะ คือ อุทธรณะ ๑, อติหรณ ๑, วีติหรณ ๑, โวสัชชนะ ๑, สันนิกเขปน ๑ สันนิรุชฌน ๑ แล.

ตัตถ อุทธรณันนาม ปาทัสส ภูมิโตอุกขิกปนัง อติหรณันนาม ปุรโตหรณัง วีติหรณันนาม ขาณุวัณฑก ทีฆชาติอาทีสุ กิญจิเทวทิสวา อิโตจิโตจ ปาทสัญจารณัง โวสัชชนัง นามปาทัสส เหฏฐา โอโรปนัง สันนิกเขปนันนาม ปถวีคเรถปนัง สันนิรุชฌนันนามปุน ปาทุทธรณกาเล ปทัสส ปถวิยา สัทธิ์ อภินิพพิชฌนัง.

การแบ่งก้าวเท้า ๑ ก้าวออกเป็น ๖ นั้นคือ การยกเท้าขึ้นจากพื้นนั้นเรียกว่า อุทธรณ การเคลื่อนเท้าไปข้างหน้า แต่ยังไม่ทันลงกับพื้นดินนั้นเรียกว่า อติหรณ การหลบหลีกเท้าเมื่อเห็นตอไม้ก็ดี หนามก็ดี รูก็ดี และสิ่งที่จะทำอันตรายเท้าของเราเป็นต้น เรียกว่าวีติหรณ การหย่อนเท้าลงยังพื้นดินนั้นเรียกว่า โวสัชชน การวางเท้าลงไปบนพื้นดินนั้นเรียกว่า สันนิกเขปน การเหยียบเท้าบนพื้นดินเพื่อเอาแรงจะยกเท้าขึ้นนั้น เรียก สันนิรุชฌน แล.

ตัตถ อุทธรเณ ปถวี ธาตุ อาโปธาตูติ ทเวธาตุโย โอมัตตา โหนติ มันทา อิตราทเว อธิมัตตาโหนติ พลวติโย

ในอาการทั้ง ๖ แห่งการก้าวเท้า ๑ ก้าวนั้น ในขณะที่ยกเท้าขึ้นนั้น ปถวีธาตุ ๑ อาโปธาตุ ๑ ธาตุทั้ง ๒ นี้ หย่อนกำลังและมีน้อย นอกจากนี้ เตโชธาตุ ๑ วาโยธาตุ ๑ นั้น มีกำลังและมากขึ้น แล.

ตถาอภิหรณ วีติหรเณสุ ปถวีธาตุ อาโปธาตูติ ทเวธาตุโย โอมัตตาโหนติ มันทาอิตราทเวอธิมัตตา โหนติพลวติโย

แลในท่านองเดียวกัน ในขณะเคลื่อนเท้าก็ดีหรือในขณะหลบหลีกเท้าก็ดีนั้น ปถวีธาตุ ๑ อาโปธาตุ ๒ ธาตุทั้ง ๒ นี้ หย่อนกำลังและมีน้อย นอกจากนี้เตโชธาตุ ๑ วาโยธาตุ ๑ นั้น มีกำลังและมากขึ้น แล.

โวสัชฺชเน เตโชธาตุ วาโยธาตูติ ทเวธาตุโย โอมัตตาโหนติ มันทาอิตราทเวอธิมัตตา โหนติ พลวติโย

ในขณะที่หย่อนเท้าลงนั้น เตโชธาตุ ๑ วาโยธาตุ ๑ ธาตุทั้ง ๒ นี้หย่อนกำลังและมีน้อย นอกจากนี้อาโปธาตุและปถวีธาตุนั้นมีกำลังและมากขึ้น แล.

ตถา สันนิกฺเขปน สันนิรุชฌเนสุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ ทเวธาตุโย โอมัตตาโหนติ มันทาวิตราทเว อธิมัตตาโหนติ พลวติโย

ในท่านองเดียวกัน ในขณะวางเท้าลงยังพื้นดินและเหยียบพื้นดินนั้น เตโชธาตุ ๑ วาโยธาตุ ๑ ธาตุทั้ง ๒ นี้หย่อนกำลังและมีน้อย นอกจากนี้ ปถวีธาตุ และอาโปธาตุนั้นมีกำลังและมากขึ้น แล.

เอวฺฉโกฏฺฐาเสกตวา เตสํ วเสน ตัสมึ วโยวุฒฑัตถังคมรูเป ติลักขณฺอาโรเปติ กถ

เนื่องจากการแบ่งก้าวเท้า ๑ ออกเป็น ๖ โกฏฐาสะนี้ทำให้เราเห็นวโยวุฒฑังคมรูปแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ทำอย่างไรจึงจะเห็นแจ้งชัดได้เล่า?

โสอิติปฏิสญจิกขติ อุทธระเณปวัตตา ธาตุโย ยานิจะ ตะทุปาทายะรูปานิ สัพเพเตธัมมา อติหรณ์ อปตวา เอตเถวนิรุชฌนติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

บุคคลผู้จะต้องการเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ นั้นต้องพิงเจริญดังนี้ และในขณะที่ยกเท้าขึนจะก้าวนน ธาตุต่างๆ ที่เกิดก็ดี อุปาทารูปก็ดี ธรรมทั้งหลายก็ดี จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่เคลื่อนเท้าไป จะแตกดับไปในขณะที่ยกเท้านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจา ทุกขา อนัตตา พึงต้องเจริญดังนี้แล.

ตถายา อติหรเณ ปวัตตา ธาตุโย ยานิจะ ตทุปาทายะ รูปานิ สัพเพเตธัมมา วิติหรณ์ อปตวา เอตเถวนิรุชฌนติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

ในท่านองเดียวกัน ในขณะที่เคลื่อนเท้าไปนั้น ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึนก็ดี อุปาทารูปก็ดี ธรรมทั้งหลายก็ดีจะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่หลบหลีกเท้าเพื่อให้พ้นอันตรายต่าง ๆ ในเวลาหย่อนเท้าลงไป จะแตกดับไปในขณะที่เคลื่อนเท้านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็น อนิจจา ทุกขา อนัตตา พึงต้องเจริญดังนี้แล

ยาวิติหรเณ ปวัตตา ธาตุโย ยานิจะ ตทุปาทายะ รูปานิ สัพเพเตธัมมา โวสัชชะนั์ อปตวา เอตเถว นิรุชฌนติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

ในขณะที่หลบหลีกเท้านั้น ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึนก็ดี อุปาทารูปก็ดี ธรรมทั้งหลายก็ดี จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่หย่อนเท้าลงยังพื้นดิน จะแตกดับไปในขณะที่หลบหลีกเท้านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา พึงต้องเจริญดังนี้แล

ยาโวสัชชะเน ปวัตตา ธาตุโย ยานิจะ ตทุปาทายะ รูปานิ สัพเพเตธัมมา สันนิกเขปนๆ อปตวา เอตเถว นิรุชฌันติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

ในขณะที่หย่อนเท้าลงยังพื้นดินนั้น ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ดี อุปาทารูปก็ดี ธรรมทั้งหลายก็ดี จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่วางเท้าลงบนพื้นดิน จะแตกดับไปในขณะที่หย่อนเท้าลงยังพื้นดินนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา พึงต้องเจริญดังนี้แล.

ยาสันนิกเขปเน ปวัตตา ธาตุโย ยานิจะ ตทุปาทายะ รูปานิ สัพเพเตธัมมา สันนิรุชฌนๆ อปตวา ตัตเถวนิรุชฌันติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

ในขณะที่วางเท้าลงยังพื้นดินนั้น ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ดี อุปาทารูปก็ดี ธรรมทั้งหลายก็ดี จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่เหยียบเท้าเพื่อเอาแรงยกเท้า จะแตกดับไปในขณะที่วางเท้าลงยังพื้นดินนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา พึงต้องเจริญดังนี้แล.

อิติภัตถาภัถ อุปปันนา อิทริวิตริโกฐฐาสๆ อปตวา ตัตถตัตเถวปัพพัปปัพพๆ สันธิสันธิ โอธิโอธิ หุตวา ตัตถกะปาเล ปักขิตตติสาวิยะ ตะฏะตะฏะ ยันตาสังขารา ภิชชันติ ตัสมา อนิจจา ทุกขา อนัตตาติ

ดังนั้น สังขารทั้งหลายที่บังเกิดในโกฐาสะทั้งหลายนั้น ในโกฐาสะหนึ่งก็บังเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ๆ ต่าง ๆ กันและจะไม่ข้ามไปยังอีกโกฐาสะหนึ่งเลย รูปนามสังขารทั้งหลายนี้ย่อมบังเกิดและแตกดับอยู่เสมอ ประดุจดังเราคั่วงาในกะทะอันร้อนจัด เมื่องาถูกความร้อนก็ย่อมแตกดังเปรี๊ยะ ๆ ทีละเม็ด ๆ เมื่อเม็ดหนึ่งแตกและเงียบไปเม็ดที่สองก็เริ่มแตกเม็ดอื่นก็เริ่มแตกต่อไป ๆ อีกเรื่อย ๆ ฉันใด รูปนามสังขารก็บังเกิดและแตกดับไปเร็วดังกับงา

ที่ค้วในกะทะและแตกฉันนั้น เพราะฉะนั้นสังขารทั้งหลายจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา ดังนั้นเราจึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แจ้งชัดแล.

ตัสเสวं ปัพพปัพพคเตสังขาเร วิปัสสโต รูปสัมมสนं สุขุมं โหติ สุขุมัตเตจปนัสส อิทโอปัมมं

รูปสัมมสนญาณของโยคีผู้เจริญในสังขารด้วยไตรลักขณ์ ทั้ง ๓ เป็นชั้นเป็นชั้นขึ้นไปนั้นสุขุมมาก อุปมาที่จะกล่าวต่อไปนี้แสดงความสุขุมของรูปสัมมสนญาณของโยคีผู้เจริญในสังขารแล.

เอโกกิร ทารุติ ณุกฺกาทีสุ กตปริจโย อทิฐฐปุพฺพปทีโป ปัจจันตวาสิโก นครมาคัมม อันตราปเณ ชัลมานं ปทีปทิสวา เอกปุริสं ปุจฉิ อัมโภกึ นาเมตं เอวมนาปันติ ตะเมนโส อาห กิเมตถ มนาปं ปทีโปนาเม สเตลักขเยน วัฏฏิกขเยนจะ คต มัคโค บีสสะนปัญญายิสสตีติ

มีชายชาวบ้านนอกคนหนึ่งซึ่งเคยใช้แต่ไฟที่สุมด้วยไม้แห้งและหญ้าฟางเท่านั้น ไม่เคยเห็นไฟดวงประทีปเลย วันหนึ่ง ชายคนนั้นได้เข้ามาเที่ยวในเมือง ได้แลเห็นดวงประทีปที่เขาจุดไว้ข้างตลาด แกจึงถามชายชาวเมืองว่า “โอพ่อเอ๋ย! ไฟอันเป็นที่พอใจของคนเรานี้ มีนามว่าอะไรจ๊ะ” ชายชาวเมืองคนนั้นจึงตอบว่า “ทำไมจึงพูดเช่นนี้เล่า ไม่เห็นมีอะไรในไฟนี้อันเป็นที่พอใจเลย อันไฟที่มีนามว่าดวงประทีปนี้ เมื่อน้ำมันหมดก็ดับ เมื่อไส้สำหรับจุดหมดก็ดับ เมื่อไฟดับแล้วก็ไม่รู้ได้ว่าไฟนี้จะไปไหนแล”

ตมัญโญ เอวมาห อิทं โอฬาริกं อิมิสสาหิ วัฏฏิยา อนุปุพเพน ฐยหะมานายะ ตติยภาเค ตติยภาเค ชาลาอิตริตรं ปเทสं อปตวาวนิรุชฌิสสตีติ

ชายชาวเมืองอีกคนหนึ่งจึงพูดกับชายชาวบ้านนอกว่า “อุปมาที่ชายคนนั้นกล่าวนั้นยังไม่ละเอียดดี อันที่จริงไส้ดวงประทีปนได้แบ่งออกเป็น

๓ ส่วน เมื่อไฟได้ไหม้ใส้ตะเกียงส่วนที่ ๑ นั้นแล้วหมดไปแล้ว ส่วนที่ ๒ และที่ ๓ ก็เริ่มไหม้ต่อไป และไฟนี้ก็ไม่ไปไหน คงไหม้และดับ อยู่ในดวงประทีปนี้เอง.”

ตมัญโญ เอวมาห อิทัมปิ โอปาริกๆ วิมิสสาหิ วัฏฏิยา อนุปุพเพน ฐิยหนามายะ อังคุลังคุลันตเร อัฒฑังคุลอัฒฑังคุลันตเร ตันตุมหิ ตันตุมหิ อัสุมหิ อัสุมหิ ชาลาอิตรีตะรๆ อัสุ อัปปตวาว นิรุชฌิสสตีติ อัสุ ปน มุญจิตวา นสักกาชาลๆ ปัญญาเปตุนติ

ชายชาวเมืองอีกคนหนึ่งจึงพูดกับชายชาวบ้านนอกว่า “อุปมาที่กล่าวเมื่อกนยังไม่เถียงพอ ความจริง เมื่อใส้ดวงประทีปนี้ได้ไหม้เป็นอันดับไปแล้ว ก็ไหม้ทีละ ๑ องคุลี ๑ องคุลีและทีละครึ่งองคุลีๆ และทีละเส้นด้ายใส้ประทีปทีละเส้นด้ายใส้ประทีป และทีละใย ๑ ทีละใย ๑ ของเส้นด้ายใส้ประทีปและจะไม่ข้ามไปไหม้ใยของเส้นด้ายอื่นๆ คงดับไปเองเมื่อหมดใยเส้นด้ายนั้น และไฟนี้เมื่อไม่มีใยเส้นด้ายก็ไม่สามารถจะลุกส่วางได้แล ที่กล่าวมาแล้วคืออุปมาแล.

ตัตถเต ลักขเยนวัฏฏิกขเยนจะ ปทีปัสสคตมัคโคปิ ปัญญายิสสตีติ ปุริสัสสญาณัง วิยะ โยคิโน อาทานนิกเขปนโต วัสสสเตนปริจฉันนรูเปติลักขณโรปนัง

ในอุปมาที่กล่าวมาแล้วนนว่า เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ว่าเมื่อใส้ดวงประทีปหมดกด น้ำมันหมดกด ไฟก็ย่อมดับและไม่รู้ว่าไฟนั้นไปแห่งหนใดเลย ฉันใด โยคีผู้เจริญวิปัสสนา ก็พึงเห็นรูปที่เนื่องจากการแบ่งเป็น ๑๐๑ ปันด้วยไตรลักขณ์ทง ๓ แล.

วัฏฏิยา ตติยะภาเค ตะติยะภาเค ชาลา อิตรีตะรัปเทสั
อัปปตวาว นิรุชฌิสสตีติ ปุริสัสสะ ญาณัวิยะ โยคิโนวัสสสตัสส
ตติยตติยโกฏฐาสะ ปริจฉินเน วโยวุฒฑัตถังคมรูเปติลักขณา โรปนัง

เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ขึ้นอีกว่า ไส้ประทีปที่แบ่งเป็น ๓ ส่วนนั้น เมื่อส่วน ๑ ๆ ถูกไฟไหม้หมดไปแล้วก็ไม่ไหม้ไปถึงที่อื่นก็คงดับไปเองฉันใด โยคีก็พึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ เนื่องจากการแบ่งอายุออกเป็น ๓ ส่วนแล:

อังคุ.ง้งคุลันตเร ชาลา อิตรีตะรัง อัปปัตวาว นิรุชฌิสสตีติ ปุริสัสสะญาณัวิยะ โยคิโน ทสวัสสะ ปัญจวัสส จตุวัสส ติวัสส ทวิวัสสะ เอกวัสสะ ปริจฉินเน รูเปติลักขณาโรปนัง

เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ขึ้นอีกว่า ไฟที่ไหม้ไส้ดวงประทีปนั้นไหม้ไปที่ๆ ละ ๑ องคุลี ๆ จะไม่ข้ามไปไหม้องคุลีต่อๆไป จะดับไปเมื่อหมดองคุลีนั้นเองฉันใด โยคีก็พึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ เนื่องจากการแบ่งอายุ ๑๐๐ ปีออกเป็น ๑๐ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปีแล.

อัฒฑังคุลัฒฑังคุลันตเร ชาลา อิตรีตะรัง อัปปัตวาว นิรุชฌิสสตีติ ปุริสัสสะสะญาณัวิยะ โยคิโน เอเกกะ อุตุวเสน เอกวัสสัง ติธาฉธาจะ วิภชิตา จตุมาส ทวิมาสะ ปริจฉันเน รูเปติลักขณาโรปนัง

เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ขึ้นอีกว่า ไฟที่ไหม้ไส้ดวงประทีปนั้น ไหม้ไปที่ๆ ละครึ่งองคุลี ๆ จะไม่ข้ามไปไหม้ครึ่งองคุลีต่อไป จะดับไปเมื่อหมดครึ่งองคุลีนั้นเองฉันใด โยคีก็พึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ เนื่องจากการแบ่งอายุ ๑ ปีออกเป็น ๓ฤดู และ ๖ รุตุ ฤดูละ ๔ และรุตุละ ๒ เดือนแล.

ตันตุมหิ ตันตุมหิ ชาลาอิตรีตรำ อัปปัตวาว นิรุชฌิสส ตีติ ปุริสัสสะญาณำวิยะ โยคิโน กาฬชุณหวเสนรัตติทิว วเสนจ เอกรัตติทิวำ ฉโกฏฐาเสกตวาปุพพัณหาทิ วเสนจปริจฉันเนรูเป ติลักขณาโรปนำ

เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ขึ้นอีกว่า ไฟที่ไหม้ใส้ดวงประทีปนั้น ไหม้ไปทีละเส้น ๆ และจะไม่ข้ามไปไหม้เส้นอื่นเมื่อหมดแล้วก็ดับไปเอง ฉันใด โยคีก็พึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ เนื่องจากการแบ่งอายุ ๑ เดือนเป็นปักษ์ข้างขึ้นและปักษ์ข้างแรม และแบ่ง ๑ วันกับ ๑ คืนเป็น ๖ โกฏฐาสะ แล.

อสุมหิอสุมหิ ชาลา อิตรีตรำ อัปปัตวาวนิรุชฌิสสตีติ ปุริสัสสะ ญาณวิยโยคิโน อภิกกมา ทิวเสน เจวอุทธรณา ทีสุจ เอเกกโกฏฐาสะ วเสน ปริจฉินเนรูเป ติลักขณาโรปนันติ

เมื่อชายชาวบ้านนอกได้รับความรู้ขึ้นอีกว่า ไฟที่ไหม้ใส้ดวงประทีปนั้นไหม้ไปทีละใย ๆ ของเส้นด้ายใส้ดวงประทีป เมื่อไหม้ไปนั้นก็ไม่ไปไหม้ใยอื่น ๆ คงไหม้แต่ใยนั้น เมื่อใยเชื้อกนั้นหมดก็ดับไปเอง ฉันใด โยคีก็พึงเห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ เนื่องจากการแบ่งอภิกกม ปฏิกกมะเป็นต้นและอุทธรณะอติหรณะ เป็นต้น และในการแบ่งโกฏฐาสะหนึ่ง ๆ นั่นเอง.

โสเอวำนานา กาเรหิ วโยวุฒฑัตถังคมรูเปติลักขณำ อาโรเปตวา ปุนะตเทวรูป วิสังขริตวา อาหารมยา ทิวเสน จัตตาโรโกฏฐาเสกตวา เอเกกะ โกฏฐาเสติลักขณำอาโรเปติกถำ

เมื่อโยคีผู้เจริญวิปัสสนาได้เห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ด้วยการแบ่งวันและอายุต่าง ๆ แล้ว ก็แบ่งด้วยอาหารมย ๑

อุตุมย ๑ กัมมชะ ๑ จิตตสมุฏฐาน ๑ อันทำเป็นโกฐาสะ ๔ องค์ และในโกฐาสะองค์หนึ่ง ๆ พึงเจริญให้เห็นวโยวุฒฑัตถังคมรูปในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล ทำอย่างไรจึงจะเห็นได้เล่า.

ตตรัสส อาหารมยำ รูปำ ฉาตะสุหิตวาเสน ปากฏำโหติ

ในโกฐาสะทั้ง ๔ นั้น รูปที่บังเกิดจากอาหารมยะนี้ โยคีพึงจะเห็นแจ้งชัดเนื่องจากในเวลาหิวอาหารและอิ่มอาหารแล

ฉาตะกาเล สมุฏฐิตำ รูปัญหิ ชตตำ โหติ กิลันตำ ฌามะขาณุโกวิยะ อังคาระปัจฉิยำ นิลีน กาโก วิยจะ ทุพพัณณำ ทุสสัณฑิตำ

ที่กล่าวมาแล้วข้างบนนั้นเป็นความจริง เพราะรูปที่บังเกิดขึ้นในเวลาหิวอาหารนั้นย่อมซูบผอมและลำบาก ประดุจดังต้อไม้ที่ถูกไฟไหม้ดูไม่เจริญตา หรือดังกาที่บินไปเกาะกองถ่านและถ่านติดตัวมาแล.

สุหิตะกาเล สมุฏฐิตำธาตำ ปิณิตำ มุทุสินิทธำ ผัสสวันตำโหติ

รูปที่บังเกิดขึ้นในเวลาอิ่มอาหารนั้น ย่อมสดชื่นและหน่มขึ้น เมื่อสัมผัสถูกเนื้อตัวก็นิ่มนวลแล.

โสตำปริคคเหตวา ฉาตะกาเล ปวัตตรูปำ สุหิตกาลำ อัปปตวา เอตเถวนิรุชฌติ

เมื่อโยคี เจริญรูปที่บังเกิดอาหารมยะ ก็เห็นชัดได้ว่ารูปที่บังเกิดขึ้นในขณะหิวอาหารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลาอิ่มอาหาร คงแตกดับไปในขณะหิวอาหารนั่นเอง.

สุหิตะกาเล สมุฏฐิตัมปิรูป ฉาตะกาลำอัปปตวา เอตเถว นิรุชฌติ ตัสมาตำอนิจจำ ทุกขมนัตตาติ เอวัตถติลิกขณำอาโรเปติ

รูปที่เกิดขึ้นในขณะที่อิ่มอาหารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่หิวอาหาร จะแตกดับไปในขณะอิ่มอาหารนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนิจจาทุกขำ อนัตตา ดังนี้พึงเจริญวโยวุฒฑัตถังคมด้วยไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

อุตุมยं สีตุณหะวเสน ปากะฏิโหติ อุณหะกาเลสมุฏฐิตं รูปัญหิ ชัตตัโหติ กิลันตं ทุพพัณณัง สีตะอุตุนาสมุฏฐิตं รูป ธาตุปิณี ตัสินิทธัโหติ

รูปที่บังเกิดขึ้นเพราะความร้อนและความเย็นนี้เรียกว่ารูปที่เกิดขึ้นเพราะอุตุมยะ ที่กล่าวมานี้เป็นความจริง รูปที่บังเกิดขึ้นในขณะร้อนนั้น ย่อมร่วงโรย ซูบซีด และลำบาก รูปก็ไม่งดงาม รูปที่เกิดขึ้นในขณะเย็นนั้น ย่อมสดชื่นไม่เหี่ยวแห้งและงดงามแล.

โสตัปปริคคเหตวา อุณหะกาเล ปวัตตรูป สีตกาลัปปัตวา เอตเถวนิรุชฌติ สีตะกาเล ปวัตตรูป อุณหกาลัง อัปปัตวา เอตเถว นิรุชฌติ ตัสมาตัอนิจจัง ทุกขมนัตตาติ เอวัตถติลักขณัง อาโรเปติ.

โยคี พึงนับรูปที่บังเกิดจากอุตมยะดังนี้ รูปที่บังเกิดขึ้นในขณะร้อนนั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะเย็น จะแตกดับไปในขณะร้อนนั่นเอง รูปที่บังเกิดขึ้นในขณะเย็นนั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะร้อน จะแตกดับไปในขณะเย็นนั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนี้พึงเจริญวิโยวุฒฑัตถังคมรูปให้เห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

กัมมชัง อายตนะทวารวเสน ปากฏิโหติ จักขุ ทวารัสมิญหิ จักขุ กายะ ภาวะ ทสกวเสน ตีสะกัมมชะรูปานิ อุปปัตถัมภกานิปนเตสัง อุตุจิตตาหารสมุฏฐานานิ จตุวีสติ จตุปัณณะสโหนติ

เนื่องจาก อายะตะนะ ทวาร จึงบังเกิดเป็น กัมมัชรูปแล ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นความจริง เนื่องจากในจักขุทวารนั้นมี จักขุทสกะ กายะทสกะ ภาวะทสกะ รวมเป็นกัมมัชรูป ๓๐ แล และรูปที่ช่วยให้บังเกิดกัมมัชรูป นั้นคือ อุตุสมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน รวมเป็น ๒๔ เมื่อรวมกันเข้าเป็น ๕๔ แล.

ตถาโสต ฆานะ ชิวหา ทวาเรสุ โสตะทวาเร โสตกายภาว ทสกวเสน ตีส กัมมชรูปานิ อุปัตถัมภกานิปน เตสๅอุตุจิตตาหาระสมุฏฐานานิ จตุวีสตีติ จตุบัณณาสโหนติ

ในทำนองเดียวกัน ในโสตทวาร ฆานะทวาร ชิวหาทวาร นั้น เนื่องจากในโสตทวารนั้นมี โสตะทสกะ กายะทสกะ ภาวะทสกะ รวมเป็นกัมมัชรูป ๓๐ แถ และรูปที่ช่วยให้บังเกิดกัมมัชรูปนั้นอีก ๒๔ นั้นคือ อุตุสมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน เมื่อรวมกันเข้าเป็น ๕๔ แถ.

ฆานะทวาเร ฆานะกายภาวทสกวเสน ตีสกัมมชรูปานิ อุปัตถัมภกานิปน เตสๅ อุตุจิตตาหาร สมุฏฐานานิ จตุวีสตีติ จตุบัณณาสะโหนติ

ในฆานะทวารนั้น เนื่องจากในฆานะทวารนั้นมี ฆานะทสกะ กายะทสกะ ภาวะทสกะ รวมเป็นกัมมัชรูป ๓๐ และรูปที่ช่วยเหลือให้บังเกิดเป็นกัมมัชรูปนั้นอีก ๒๔ คือ อุตุสมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน เมื่อรวมกันเข้าเป็น ๕๔ แถ.

ชิวหาทวาเร ชิวหากายภาวทสกวเสน ตีส กัมมชรูปานิ อุปัตถัมภกานิปน เตสๅอุตุจิตตาหาระสมุฏฐานานิ จตุวีสตีติ จตุบัณณาสะโหนติ

ในชิวหาทวารนั้น เนื่องจากในชิวหาทวารนั้นมี ชิวหาทสกะ กายะทสกะ ภาวะทสกะ รวมกันเป็นกัมมัชรูป ๓๐ และรูปที่ช่วยเหลือให้บังเกิดเป็นกัมมัชรูปนั้นอีก ๒๔ คือ อุตุสมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน เมื่อรวมกันเข้าเป็น ๕๔ แถ.

กายะทวาเร กายะ ภาวะ ทสกะ วเสนเจวะ อุตุ สมุฏฐานาทิวเสนะจ จตุจัตตาลีสะโหนติ

ในกายะทวารนี้ เนื่องด้วย กายะทสกะ ภาวะ ทสกะ ก็ดี เนื่องด้วย อุตุ สมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐานก็ดี จึงเป็นกัมมัชรูป๕๔ แถ.

มโนทวาเร หทยะวัตถุ กายะ ภาวะ ทสกวเสนเจว อุตุ สมุฏฐานาทิวเสนะจะ จตุปัณณาสเมวะโหนติ

ในมโนทวารนั้น เนื่องด้วย หทัยวัตถุทสกะ กายะทสกะ ภาวะทสกะ ก็ดี เนื่องด้วยอุตุสมุฏฐาน จิตตสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐานก็ดี จึงบังเกิดเป็นกัมมัชรูป ๕๔ แถ.

โส สัพพัมปิ ตำรูป ปริคคเหตวา จักขุทวาเรปวัตตรูป โสตทวารำ อัปปัตวา เอตเถวนิรุชฌติ โสตทวาเร ปวัตตรูป ฆานะทวารำอัปปตวา เอตเถวนิรุชฌติ ฆานะเทวารปวัตตรูป ชิวหาทวารำ อัปปัตวา เอตเถวนิรุชฌติ ชิวหาทวาเร ปวัตตรูปกายะ ทวารำอัปปตวา เอตเถวนิรุชฌติ กายะทวาเรปวัตตรูป มโนทวารำ อปปัตวา เอตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตำอนิจจำ ทุกขมนัตตาติ เอวำ ตัตถลักขณำ อาโรเปติ

เมื่อโยคีนับและจำกัมมัชรูปที่บังเกิดจากอายะตนะทวารแล้ว พึงเจริญต่อไปว่า รูปที่บังเกิดในจักขุทวารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงโสตะทวาร จะแตกดับไปในจักขุทวารนั่นเอง รูปที่บังเกิดขึ้นในโสตะทวารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงฆานะทวาร จะแตกดับไปในโสตะทวารนั่นเอง รูปที่บังเกิดขึ้นในฆานะทวารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงชิวหาทวารจะแตกดับไปในฆานะทวารนั่นเอง รูปที่บังเกิดขึ้นในชิวหาทวารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงกายะทวาร จะแตกดับไปใน

ชิวหาทวารนั้นเอง รูปที่บังเกิดขึ้นในกายะทวารนั้น จะไม่ข้ามไปถึงมโน-ทวาร จะแตกดับไปในกายะทวารนั้นเอง เพราะเหตุฉะนั้น รูปนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา ฉะนั้นพึงเจริญวโยวุฒฑิถึงคมรูปให้เห็นแจ้งในไตรลักขณ์ ๓ ด้วยวิธีดังนี้แล ฯ

จิตตสมุฏฐานำ โสมนัสสิตะ โทมนัสสิตะ วเสนะปากฏโหติ โสมนัสสิตะกาเล อุปปันนะรูปัญหิ สินิทธำมุทุปณิตำ ผัสสวันตำ โหติ โทมนัสสิตะกาเล อุปปนำธตำ กิลิตำ ทุกขปนำ โหนติ

รูปที่เป็นจิตตสมุฏฐาน นี้จะบังเกิดได้ก็เนื่องจาก โสมนัสจิตต์ โทมนัสจิตต์ เหล่านี้แล ที่กล่าวมานี้เป็นความจริง เพราะรูปที่บังเกิดในเวลาโสมนัสจิตต์นั้น ย่อมสดชื่น, อ่อนโยน และสวยงามเป็นต้น รูปที่บังเกิดในขณะเวลาโทมนัสจิตต์นั้น ย่อมเหี่ยวแห้ง ดำบาก และไม่สวยงามเป็นต้นแล.

โสตำปริคคเหตวา โสมนัสสิตะกาเลปวัตตรูป โทมนัสสิตกาลำ อัปปตวา เอตเถวนิรุชฌติ โทมนัสสิตกาเลปวัตตรูป โสมนัสสิตกาลำ อัปปตวา เอตเถวนิรุชฌติ ตัสมาตัมปิ อนิจจำ ทุกขมนัตตาติ เอวำ ตัตถติลักขณำอาโรเปติ

เมื่อโยคีรู้รูปที่เป็นจิตต์สมุฏฐานได้แล้ว พึงเจริญต่อไปว่า รูปที่บังเกิดในเวลาโสมนัสจิตต์นั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลาโทมนัสจิตต์ จะแตกดับไปในเวลาโสมนัสจิตต์นั้นเอง รูปที่บังเกิดในเวลาโทมนัสจิตต์นั้น จะไม่ข้ามไปถึงเวลาโสมนัสจิตต์ จะแตกดับไปในเวลาโทมนัสจิตต์นั้นเอง เพราะเหตุฉะนั้น รูปนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา ฉะนั้นพึงเจริญวโยวุฒฑิถึงคมรูปให้เห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล.

ตัสเสวํ จิตตสมุฏฐานรูป ปริคคเหตวา ตัตถติลักขณํ อาโร ปยโต อยมัตโถ ปากะโตโหติ กถิ

เมื่อโยคีพึงนับและจำจิตต์สมุฏฐานรูปและเจริญวโยวุฒฑัตถังคมรูป จนเห็นแจ้งชัดในไตรลักขณ์ทั้ง ๓ แล้ว จะปรากฏข้อความเหล่านี้แก่โยคีผู้นั้นแล จะปรากฏเป็นอย่างไรฤา ?

ชีวิตํ อัตตภาโวจะ สุขทุกขาจะเกวลา เอกจิตตสมายุตตา ลหุโส วัตตติขโณ

ชีวิตก็ดี อัตตภาพก็ดี สุข ทุกข์ ก็ดี เหล่านี้ จะต้องอาศัยจิตต์หนึ่งบังเกิดโดยเร็วในขณะหนึ่ง แล ในที่นี้หมายความว่า ขณะที่จิตต์บังเกิดทุกข์อยู่นั้น จิตต์นั้นจะบังเกิดสุขหรืออื่นๆ พร้อมกันทีเดียวไม่ได้ ต้องรอให้ทุกข์นั้นแตกดับไปก่อน เมื่อทุกข์นั้นแตกดับไป รูปที่บังเกิดในขณะจิตต์บังเกิดทุกข์นั้นก็แตกดับไปทีเดียว แล.

จุลลาสีติ สหัสสานิ กัปปัติฐัฐันติ เยมรู นเตวเตปิตัฐฐันติ ทวีหิจิตเตหิสโมหิตา

อันว่าพรหมที่อยู่ชั้นเนวสัญญา นาสัญญาภูมินี้ มีอายุอยู่ถึง ๘๔๐๐๐ กัปป์ แล ถึงพระพรหมเหล่านี้ก็ตาม จะบังเกิดจิตต์ ๒ จิตต์ คือ ทุกขจิตต์และสุขจิตต์ก็ดีในขณะเดียวกันไม่ได้ แล.

เยนิรุทธามลันตัสส ติฐฐมานัสสวา อิธะ สัมเพกสทิสา ขันธา คตาอัปปัติสันธิกา

ขันธ์ของคนตายก็ต้องแตกดับ ขันธ์ของคนเป็นก็ต้องแตกดับ ในการแตกดับของขันธ์ของคนตายและคนเป็นนั้นจึงทำให้ขันธ์ทั้งหลายนั้นย่อมเหมือนกันหมด และขันธ์เหล่านี้จะไม่มาเกี่ยวข้องกับการบังเกิดอีกแล้ว จะเลยไปยังที่เรามองไม่เห็นแล.

อนันตราจะเยภัคคา เยจะภัคคา อนาคเต ตหันตรานิรุทธาน์
เวสมันตถิลักขเณ

ขันธ์ที่แตกดับแล้วในอดีต และขันธ์ที่จะแตกดับไปในอนาคต และขันธ์ที่ดับอยู่ในระหว่างอดีตและอนาคตนี้ทั้งสิ้นดับอยู่ย่อมมีลักษณะเหมือนกันแล.

อนิพพัตเตน นชาโต ปัจจุปปันเนน ชีวติ จิตตภังคามโต โลโก ปัญญัตติ ปรมัตถิยา

ตามความต้องการของพระปรมัตถ์และพระบัญญัตินั้น ว่าขันธ์ของคนทั้งหลาย เมื่อยังไม่บังเกิดจะเรียกว่าบังเกิดยังไม่ได้ ที่บังเกิดอยู่ในปัจจุบันนี้เรียกว่ามีอายุ เมื่อแตกดับไปนั้นเรียกว่าตาย

อนิธาน คตาภัคคา ปุญโชนัตถิอนาคเต นิพพัตตา เยปิ ติฐฐันติ อารัคเคสาสปูปมา

ขันธ์ที่แตกดับนั้นจะฝังหรือเก็บไว้ไม่ได้ แลขันธ์ที่สำหรับจะบังเกิดในอนาคตนั้นก็ไม่มีที่เก็บกองอยู่ และขันธ์ที่บังเกิดอยู่ในปัจจุบันนี้ อุปมาเหมือนเอาเมล็ดพรรณผักกาดวางไว้บนสิ่งอันคมของช่าง แล.

นิพพัตตานัญจ ธัมมานำ ภังโคเนสำ ปุรักขโต ปโรกธัมมา ติฏฐันติ ปุราเณหิ อมิสสิตา

ธรรมที่จะบังเกิดขึ้นมาใหม่นั้น ก็ย่อมดับไปในข้างหน้า และธรรมที่กำลังจะดับอยู่ในบัดนี้ก็หยดอยู่แล้ว แลจะไม่ร่วมกับธรรมที่เป็นของเก่า แล.

อทัสสนะโต อายันติ ภัคคา คัจฉันตย ทัสสนำ
วิชหุปปาโทวะ อากาเส อุปปัชชนัติ วยันติ จาติ

ธรรมที่กำลังจะบังเกิดขึ้นนั้น จะไม่สามารถเห็นได้ว่ามาจากที่ใด

และธรรมที่กำลังจะดับอยู่นั้น ก็ไม่สามารถจะเห็นได้ว่าไปอยู่ที่ใด อุปมาเหมือนแสงฟ้าแลบบนอากาศ เพราะเมื่อบังเกิดแสงสว่างแล้วก็มืดไปทันที แล.

เอวัอาหาระมยาทีสุ ติลักขณำ อาโรเปตวา ปุนธัมมตารูเป ติลักขณำอาโรเปติ

เมื่อเห็นไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ในอาหาระมะยะเจ้งชัดแล้ว ก็จะต้องพิงทำให้เห็นไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ในธรรมดารูปแล.

ธัมมตารูปนามะพหิทธา อนิ้นทริยะพัทธำอย, โลห, ติ ปุ, สีละสุวัณณะ รชต มุตตา มณิ เวฬุริยะ, สังข, สิลา, ปวาฬ, โลหิตังคะมะ, สาระคัลละ, ภูมิ, ปาสาณะ, บัพพต, ติณ, รุกข, ลตา,ทิเพทำ, วิวัฏฏ, กัปปโต, ปฐายะ อุปบัชชนะกรูป

รูปที่บังเกิดภายนอกและไม่เกี่ยวกับอินทรีย ๕ นั้นเรียกธรรมดารูป มี เหล็ก ทองเหลือง ดีบุกขาว ดีบุกดำ ทอง เงิน ไข่มุกด์ มณี เพ็ชร์ ตาแมว สังข์ ศิลา ทับทิม พลอย ดิน หิน ภูเขา หญ้า ต้นไม้ เถาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ชื่อว่าเป็นธรรมดารูป ตั้งแต่กัปป์ที่สร้างโลก แล.

ตทัสส อโสกังกุราทิวาสนะ ปากฏำโหติ อโสกำกุรัญหิ อาทิโตว ตนุรัตตำโหติ ตะโตทวีห ตีหัจจเยน ฆนรัตตำ ปุนทวีหะตีหัจจเยนะ มันทรัตตำ ตะโตตรุณ บัลลวัณณำ ตโตปริณตบัลลวัณณำ ตโตหริตะบัณณวัณณำ ตโตนีลบัณณ วัณณำ ตโตนีลบัณณะวัณณกาลโต บัฏฐายะ สภาคะรูปสันตติ มนุปปพัทธายะ มานำสัวัจฉระมัตเตนบัณฑุ ปลาสำ หุตวา วัณฑโต ฉิชชิตวาปตติ

โยคีจะเห็นไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ในธัมมตารูป ด้วย ยอดต้นไม้ สดสามยอด ก็จะเห็นดังนี้เถิด เมื่อแรกเริ่มต้นนั้น ใบของยอดไม้นั้นมีสีแดงอ่อน

ภายหลังจากนั้นสัก ๒—๓ วัน จะเป็นสีแดงแก่ และต่อมาอีก ๒—๓ วัน เป็นสีแดงจางจาง ต่อมากลายเป็นสียอดใบไม้อ่อน ต่อมากลายเป็นสียอดใบไม้แก่ ต่อมากลายเป็นสีใบเขียว ต่อมากลายเป็นสีใบเขียวแก่ และต่อมาก็กลายไปตามสภาพของมันจนครบ ๑ ปีแล้ว ก็กลายเป็นใบไม้แก่สีเหลือง และกลอย ๆ หลนจากกานของมันแล.

โสตำปริคคเหตวา ตนุรัตตกาเล ปวัตตรูป ฆนรัตตกาลำ อัปปตวา นิรุชฌติ ฆนรัตตกาเลปวัตตรูป มันทรัตตกาลำ อัปปตวา นิรุชฌติ มันทรัตตกาเล ปวัตตรูป ตรุณะ ปัลลวะ วัณณกาลำ อัปปตวานิรุชฌติ ตรุณะปัลลวะวัณณกาเลปวัตตรูป ปริณตะ ปัลลวะ วัณณกาลำ อัปปตวา นิรุชฌติ ปริณตะปัลลวะวัณณกาเล ปวัตตรูป หริต ปัณณะ วัณณกาลำ อัปปตวา นิรุชฌติ หริตะปัณณะ วัณณกาเล ปวัตตรูป นิละปัณณะวัณณกาลำ อัปปตวา นิรุชฌติ นิลปัณณะวัณณกาเลปวัตตรูป ปัณฑุปลาสกาลำ อัปปตวานิรุชฌติ ปัณฑุปลาสะกาเล ปวัตตรูป วัณฑโตฉิชชิตวา ปตนกาลำ อัปปตวาวะนิรุชฌติ ตัสมาติ อนิจจำ ทุกขมนัตตา

โยคีพึงเจริญให้เห็นไตรลักขณ์ด้วย ยอดไม้ ๓ ยอด ดังนี้คือ รูปที่บังเกิดในขณะที่ใบไม้นั้นมีสีแดงอ่อน ๆ นั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสีแดงแก่ ๆ จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสีแดงแก่ๆ นั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสีแดงจาง ๆ จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสีแดงจาง ๆ นั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสียอดใบไม้อ่อน ๆ จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสียอดใบไม้อ่อน ๆ นั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสียอดใบไม้แก่ จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสียอดใบไม้แก่ ๆ นั้น จะไม่ข้ามไปถึง

ในขณะที่มีสีใบเขียว จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสีใบเขียวนั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสีใบเขียวแก่ จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสีใบเขียวแก่นั้น จะไม่ข้ามไปถึงในขณะที่มีสีเหลือง จะแตกดับไปในขณะนั้นเอง. รูปที่บังเกิดในขณะที่มีสีใบเหลืองนั้น จะไม่ข้ามไปถึงรูปที่บังเกิดในขณะที่ใบไม้นั้นหลุดจากก้านของมันและล่วงลงไปแล เพราะฉะนั้นรูปนั้นจึงเป็นอนิจจา ทุกขา อนัตตา.

อิติเอวํ ตัตถ ติลักขณํ อาโรเปตวา อิมินา นเยนะ สัพพัมปิ ธัมมตารูปัง สัมมสติ เอวัง ตาวะ รูปสัตตกะ วเสนะ ติลักขณัง อาโรเปตวา สังขาเรสัมมสติ

เมื่อโยคีเห็นไตรลักขณ์ทั้ง ๓ ในยอดไม้ ๓ ยอดไม้ ก็พึงเจริญธรรมดารูปอื่น ๆ ด้วยวิธีเหมือนกัน ก่อนอื่นเมื่อเจริญไตรลักขณ์ด้วยธรรมดารูปแล้ว พึงเจริญในสังขารเพื่อให้เห็นไตรลักขณ์เทอญ (ทีฆนิกายสันตมณโฑวงษ์)

จบรูปสัตตกกัมมฐาน

พระภัททันตวิลาสะ
อธิการวัดปรก ผู้เทศนาภาษาพะม่า
พระสิริธมฺมาจารย์
วัดดอนพะม่า ผู้แปลจากภาษาพม่ามาเป็นภาษาไทย

นิคมปัถนากถา

อันธกาเร ปทีโปวะ สัมพุทธโธโลกะมัตตะเก

ความมืดมนอันเราท่านทั้งหลายที่ได้พบได้แจ้งนั้น จำแนกได้สอง ประการ และความสว่างก็เช่นเดียวกันจำแนกได้สองประการแล ความมืดมนอันเกิดโดยธรรมชาติอาทิเช่น มืดเพราะพยัพฝนหนึ่ง และความมืดมนอันเกิดโดยอวิชชาหนึ่ง ความมืดมนอันเกิดโดยธรรมชาตินั้น ไม่สามารถทำให้เราท่านได้ทราบถึงวัตถุอันถูกกลืนด้วยความมืดนั้นว่าสิ่งใด ส่วนความมืดมนอันเกิดโดยอวิชชานั้น ได้กำบังปรมัตถธรรมอันมีขันธ์ อายะตนะ ธาตุ สัจจา ปฏิจะสมุปบาท ซึ่งไม่สามารถทำให้เราท่านได้ทราบถึง ยถาภูตญาณ ความสว่างอันได้จำแนกไว้เป็นสองประการคือ ความสว่างอันปกติของแสงอาทิตย์ แสงจันทร์ และแสงไฟประทีปชัชวาลหนึ่ง และความสว่างแห่งวิชชาหนึ่ง.

ความสว่างแห่งอาทิตย์ หรือจันทร์ หรือแสงไฟประทีปชัชวาลนั้น สามารถขจัดความมืดมนอันเกิดโดยความมืดธรรมดา หรือมืดโดยพยัพฝน ยังผลให้เราท่านได้แจ้งในวัตถุที่เราท่านไม่สามารถทราบในความมืดมนได้แล ส่วนความสว่างแห่งวิชชานั้นสามารถทำให้เราท่านได้ทราบถึงปรมัตถ-ธรรมอันมีขันธ์ อายะตนะ ธาตุ สัจจะ ปฏิจะสมุปบาท หรืออีกนัยหนึ่ง คือ จิตต์ เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเรียกว่าปรมัตถธรรม ๔ อันถูกกลืนไว้ด้วยความมืดของอวิชชา.

ฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ ตรัสเป็นอุปมา และ อุปมัย ว่าอันความมืดที่เกิดโดย ธรรมชาติ ย่อมขจัดให้ หายไปได้ โดย แสงสว่าง แห่ง

แสงอาทิตย์ แสงจันทร์ และแสงประทีปฉันใด ความมืดของอวิชชานั้น ก็ย่อมต้องหมดไปด้วยความสว่างแห่งวิชชาฉันนั้นแล อันแสงสว่างปกตินั้น ย่อมไม่สามารถที่จะขจัดความมืดอันได้ถูกกำบังไว้ด้วยสิ่งของ แต่แสงสว่างแห่งวิชชานั้นย่อมขจัดได้ หมดสิ้นตลอดถึงวัตถุอันได้ถูกกำบังไว้ ด้วยความมืดมนอนต่าง ๆ แสงสว่างแห่งวิชชา อันเราท่านทั้งหลายได้สืบหากันอยู่ในปัจจุบันนี้คือ แสงสว่างแห่งปัญญาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพระอรรคสาวกเจ้า ของมหาสาวกเจ้า ของปกติสาวกเจ้า ซึ่งเราท่านสามารถสืบหาได้จากครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทให้แก่เราหนึ่ง จากการปฏิบัติกรรมฐานโดยตนเองซึ่งเรียกว่า โยนิโสมนสิการะหนึ่ง.

ฉะนั้นเราท่านจึงจำต้องปฏิบัติกรรมฐานโดยตนเองให้ทราบถึงสมุฏฐานแห่งรูปเพื่อดับทุกข์ทั้งหลาย อันไม่เป็นที่พึงปรารถนาแห่งมนุษย์เรา ดังพระสาวกของสมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปฏิบัติตนหา แสงสว่าง แห่งบัญญาเพื่อดับทุกข์ทั้งหลายไปสู่สันติสุขแห่งนิพพานแล.

แสงสว่างแห่งบัญญานี้ เราท่านจะหาได้ก็ฉะเพาะในพุทธกาลเท่านั้น ถ้าล่วงพ้นไปแล้วไซร้ก็ยากที่จะหาได้ เพราะขาดผู้ประสิทธิ์ประสาทให้ ฉะนั้นเพื่อมิให้ไร้ผล อันเราท่านได้เกิดในพุทธกาลนี้ จึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสไว้ก่อนเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานว่า วยะธรรมมา สังขารา อัปปมาเทนะ สัมปาเทถะ ฉะนั้นเพื่อให้พุทธพจน์นี้ทรงอยู่ตลอดพุทธกาล ขอให้เราท่านทั้งหลายจงรีบขวนขวายหาแสงสว่างแห่งวิชชาดั่งกล่าวมาแล้วเทอญ ฯ

อิทเมปุญญัง นิพพานัสส ปัจจโยโหตุ
อิทเมปุญญัง อาสวักขยัวหโหตุ
มะมะปุญญะ ภาคัง สัพเพ สัตตา สมัง ลภันตุ
รูปสัตตกกัมมัฏฐานนิฏฐิโต

รายชื่อผู้บริจาค

นาม	กิจการ	ตำบลที่อยู่	จำนวน
๑. อูจยั้นยุ้น	พ่อค้าไหม	ตรอกสองพระสี่พระยา	๑๐๐ เล่ม
๒. หม่องมะติ่น	ร้านมิตรไทย	ถนนเจริญกรุงสี่พระยา	๒๐๐ ,,
๓. หม่องพี	ร้านขายผ้าไหม	ถนนสี่พระยา	๓๐๐ ,,
๔. หม่องคะ	พ่อค้าพถอย	บ่อไพริน	๑๐๐ ,,
๕. หม่องโพหม่าน	,,	,,	๓๕๐ ,,
๖. หม่องบั่นจ่อ	,,	,,	๑๒๕ ,,
๗. บริษัทนายนาค		ถนนสี่พระยา	๑๐๐ ,,
๘. นางอุ๊	แม่ค้าพถอย	บ่อไพริน	๒๕ ,,
๙. หม่องจอจนและครอบครัว	ร้านเจียรนัยพถอย	ตลาดน้อย	๓๕ ,,
๑๐. หม่องโพหย่านนางคำไหม	ช่างเจียรนัยพถอย	ตลาดน้อย	๑๐ ,,
๑๑. หม่องมันส่า	ช่างเจียนัยพถอย	ตลาดน้อย	๑๐ ,,
๑๒. หม่องนันตา	พ่อค้าพถอย	ตลาดน้อย	๙ ,,
๑๓. หม่องจ่อเส่ง	ร้านเจียรนัยพถอย	ตลาดน้อย	๑๕ ,,
๑๔. หม่องเอ	พ่อค้าพถอย	บ่อไพริน	๒๕ ,,
๑๕. หม่องจองจาย	พ่อค้าพถอย	หลังวัดแก้วฟ้า	๑๐ ,,
๑๖. นางแสงมี๋	,,		๕ ,,
๑๗. นางยิ๊ดะ	,,		๕ ,,
๑๘. นางอ่อน	,,		๕ ,,
๑๙. หม่องบั่นอู	ร้านเจียรนัยพถอย	ตลาดน้อย	๕๐ ,,
๒๐. หม่องกุนนะ	พ่อค้าพถอย	บ่อไพริน	๒๐ ,,

๒๑. หม่องทวา	พ่อค้าพลอย	บ่อไพริน	๑๐ ,,
๒๒. นางนวลส่ำ		สพานยาว	๕ ,,
๒๓. นางจิงหิ่น	แม่ค้าพลอย	หลังวัดแก้วพ้าส์พระยา	๑๐ ,,
๒๔. นางสวยแหม่		,,	๘ ,,
๒๕. นางคำและฤก		,,	๓ ,,
๒๖. นางแป้ว	แม่ค้าพลอย	บางรัก	๘ ,,
๒๗. หม่องปั้น		สพานสว่าง	๓ ,,
๒๘. หม่องติ่นอู	ร้านพลอยสยาม	ข้างโรงหนังควีนส์	๑๕ ,,
๒๙. นางโก		ตลาดน้อย	๕ ,,
๓๐. หม่องจาย	พ่อค้าพลอย	บ่อไพริน	๑๐ ,,
๓๑. หม่องตะยกและครอบครัว	ร้านขายยาหม่อง	ตลาดน้อย	๑๐ ,,
๓๒. นางนุ	บรษทนายนาค	ถนนส์พระยา	๒๕ ,,
๓๓. ร้านตัดเส้อไมตรี		,,	๘ ,,
๓๔. นางนุ		หลังวัดแก้วพ้าส์พระยา	๘ ,,
๓๕. นางเหล็อม		,,	๕ ,,
๓๖. หม่องอ่องตะ	นายหน้าขายพลอย	หลังวัดแก้วพ้า	๘๑ ,,

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สมรรถภาพ ถนนบำรุงเมือง สี่กั๊กเสาชิงช้า พระนคร.
ม.ล. สัมฤทธิ์ อิศรศักดิ์ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๔๘๐